

#IMPULS

Socio-economisch congres ▶ 19 & 20 oktober 2013 ▶ KHBO Brugge

Op 19 en 20 oktober 2013 organiseert Groen in Brugge het Impulscongres. Een weekend lang debatteren leden en externen over fiscaliteit, werk en ondernemen, loopbanen & klimaat en gezondheid. In aanloop naar het congres leveren deskundigen een voorzet door hun ideeën, voorstellen en standpunten ivm deze vier thema's in de vorm van een impulsnota te formuleren.

Koen Tavernier	De impact van arbeidsmigratie op herkomstlanden	4
Philippe Diepvents	Arbeidsmigratie: wat na de staats hervorming?	6
Stan De Spiegelaere & Guy Van Gyes	Creatief met staken	8
Bart Bode	Honderd procent groen	10
Peter Tom Jones	De transitie naar duurzaamheid: voorbij het technologisch optimisme	12
Luc Van Liedekerke	MVO: de weg naar een duurzame economie	15
Jan Vandermosten	België op weg naar 100 procent hernieuwbare energie	18
Bert Boone	We worden allemaal sociale ondernemers	21
Jan Haeverans	Waarom we onze kerncentrales toch maar beter sluiten	23
Dries Maes	Een duurzame diensteneconomie vereist meer sociale innovatie	24
Mieke Van Gramberen	De Fabriek van de toekomst: mens staat centraal	26
Danielle Devogelaer	Jobcreatie door hernieuwbare energie: werk aan de winkel	28
Mario Fleurinck	Lokale duurzame maakactiviteiten: Transitie en duurzame ecosystemen als exportproduct	30
Peter Garré	Nieuwe economische impulsen via het verleggen van lasten naar consumptie en CO ₂ -uitstoot	32
Guy Van Gyes & Stan De Spiegelaere	Een toekomst voor het sociaal overleg	34
Jonathan Lambregts	Wegwerken drempels energiezuinig (ver)bouwen leidt tot doorgedreven energiebesparing	37
Gunter Pauli	Herindustrialisering voorbij globalisering	40
Christ'l Joris	Duurzame groene innovatie vraagt geïntegreerde aanpak	43
Karel Van Acker	Grondstoffen voor morgen: een betaalbaar recht?	45
Anton Gerits	Energiecoöperaties: een uitweg uit de crisis	47
Johan Malcorps	Naar een duurzame biogebaseerde economie	50
Marc Leemans	Een recht op werk/opleiding voor jonge werklozen	51
Yves Jorens	Van economische naar sociale migratie?	53

DE IMPACT VAN ARBEIDSMIGRATIE OP HERKOMSTLANDEN

Koen Tavernier

.....

Hoewel het migratiedebat in Vlaanderen zich beperkt tot fenomenen aan onze eigen voordeur, begint Migratie niet op het moment dat mensen aan onze deur aankloppen, maar wanneer ze hun woonplaats verlaten. Om tot die beslissing te komen spelen verschillende, vaak dwingende, factoren mee. Om van migratie een echt vrije keuze te maken is er nood aan duurzame menselijke ontwikkeling, die mensen een waardig toekomstperspectief biedt in hun eigen land.

Emigratie heeft grote, soms positieve, maar even vaak negatieve gevolgen voor de landen van herkomst. Om de positieve effecten te laten doorwegen is er nood aan een evenwichtig migratiebeleid dat niet enkel probeert migranten zoveel mogelijk buiten te houden of terug te sturen. Naast opvang voor mensen in nood, moeten daarbij ook mogelijkheden voorzien worden voor economische migratie, voor alle opleidingsniveaus, met garanties voor de sociale en arbeidsrechten. Andere belangrijke aspecten daarbij zijn voldoende lange en flexibele verblijfsvergunningen, met uitzicht op definitief vestigingsrecht en gezinshereniging.

Mensen migreren bij gebrek aan toekomstperspectief

Het migratiedebat is in Vlaanderen al te vaak beperkt tot de problematiek van asielzoekers, al dan niet met papieren en wordt even dikwijls bewust of onbewust vermengd met de integratieproblematiek. Het lijkt alsof migratie pas begint wanneer mensen in Vlaanderen aankomen. Niets is minder waar. De groeiende ongelijkheid en het gebrek aan perspectief op ontwikkeling in de eigen streek, verergerd door de klimaatsverandering, zijn de belangrijkste stuwende factoren voor emigratie. Traditionele inkomstenbronnen, zoals landbouw staan onder druk en in heel wat regio's zijn geen alternatieven in de vorm van waardige jobs. Daarnaast blijven conflicten en de schending van de mensenrechten grote groepen mensen aanzetten tot migreren. Vaak is er een combinatie van factoren.

Vraag naar arbeidskrachten

Tegelijk is de geïndustrialiseerde wereld op zoek naar arbeidskrachten van verschillende opleidingsniveaus om demografische tekorten of tekorten aan bepaalde specifieke beroepsgroepen (bv. medisch personeel, ICT...) op te vangen. Ook voor het in stand houden van sociale zekerheidssystemen op lange termijn wordt aan immigratie gedacht. Ondanks een formele migratiestop is er ook een grote vraag naar laaggeschoold personeel voor huishoudwerk, waar het beleid in Europa geen rekening mee houdt. Dit leidt tot een informele sector en tot schendingen van de rechten van migranten.

Brain Drain of Brain Gain?

Over brain drain of brain gain zijn al talloze studies verschenen. Een aantal landen in Sub-Sahara Afrika zien met lede ogen een groot deel van hun artsen en verpleegkundigen vertrekken. De investering in hun opleiding gaat verloren en de eigen gezondheidszorg blijft kampen met onvoldoende gekwalificeerd personeel. Bij de rekrutering van internationaal personeel moet m.a.w. rekening gehouden worden met de lokale context en moeten compenserende maatregelen worden genomen. Gelukkig zien we dit fenomeen niet overal op dezelfde manier. In de Filipijnen bv. is er niet zozeer een gebrek aan personeel. Veel mensen kiezen er doelbewust voor een medische opleiding omdat dit hen meer kansen biedt op de internationale arbeidsmarkt. Migratiemogelijkheden stimuleren m.a.w. hogere scholing. Maar in sommige streken van Mexico waar enkel ongeschoold werk wacht in buurland VSA, vermindert de deelname aan hoger (secundair) onderwijs.

Soms is er sprake van brain gain, zoals in het geval van ICT specialisten in India. Velen van hen zijn na een periode als migrant in de VSA teruggekeerd naar India en hebben mee vorm gegeven aan de boomende ICT-sector in India. Jammer genoeg is dit laatste voorbeeld eerder een uitzondering. Of en welke vaardigheden migranten terug mee naar huis kunnen nemen hangt in grote mate af van het soort werk, de kansen en de rechten die ze kregen in het land waarheen ze migreerden. Mensen die op basis van korte termijn contracten geronseld worden om in de tuinbouw of het toerisme te werken krijgen die kansen

niet. Toch gebruiken sommige westerse regeringen het argument 'brain gain' ook in deze gevallen als argument om systemen van 'circulaire migratie' te promoten. Om een positief effect te kunnen hebben moet gezorgd worden voor duurzame migratiemogelijkheden, waarbij migranten de keuze wordt gelaten of en wanneer ze terug naar huis keren. Gedwongen rotatie op basis van korte termijn contracten, waarbij de migrant meestal gebonden is aan één werkgever (en daardoor heel zwak staat om zijn rechten te kunnen verdedigen) is dan ook geen goed beleid.

Hoge menselijke prijs van emigratie

Naast dit economische verlies van vaak jonge en actieve arbeidskrachten, creëert de huidige arbeidsmigratie ook veel menselijk leed in het zuiden. Waar opportuniteiten zijn voor arbeidsmigratie staan die meestal enkel open voor de gewilde arbeidskracht, die gedwongen wordt om partners en kinderen achter te laten. Families worden m.a.w. uit elkaar gerukt. Enkel voor de hoogst opgeleiden of topsporters wordt het recht op een gezinsleven gewaarborgd.

Brengt het geld van migranten ontwikkeling?

Internationale instellingen als de Wereldbank berekenen hoeveel geld migranten naar hun achtergebleven familie sturen. Dit is een enorm bedrag, dat jaarlijks stijgt. Voor 2012 ging het over 406 miljard dollar, een stijging van 6,5 procent t.o.v. 2011. Drie keer meer dan de officiële ontwikkelingssamenwerking van de OESO lidstaten. De 5 grootste ontvangers van remittances zijn India, China, De Filipijnen, Mexico en Nigeria. Voor kleinere landen als Tajikistan, Liberia, Kirgizië, Lesotho of Nepal gaat het om meer dan 20 procent van hun BNP. Ook voor Marokko of de Filipijnen betekenen de remittances ongeveer 10 procent van het BNP.

De economieën in die landen zijn m.a.w. in grote mate afhankelijk van het door migranten opgestuurde geld. Goed nieuws? Dat hangt er van af. Dit geld trekt effectief heel wat families boven de armoedegrens. Het dicht als het ware de lekken in een gammele economische boot voor wie een kajuit onder de waterlijn heeft. Maar over de globale impact op de economie en ontwikkeling zijn de meningen verdeeld. Een netto instroom van buitenlandse deviezen is positief voor de betalingsbalans, wat sommige landen een betere toegang tot de kapitaalmarkten geeft. Ook de wisselkoers van de lokale munt vaart wel bij een grotere financiële instroom. Maar dit leidt vaak tot hogere prijzen. Wat de groeiende ongelijkheid tussen wie een sponsor in het buitenland heeft en wie niet, nog

vergroot. Ook de impact op duurzame investeringen en de creatie van waardig werk is heel beperkt omdat het geld meestal (noodgedwongen) gebruikt wordt voor dagelijkse uitgaven van de gezinnen. Het toekomstperspectief voor wie achterbleef, en dankzij steun van ma of pa in het buitenland kon studeren, blijft vaak even beperkt als voor wie emigreerde: ook migreren.

Remittances helpen individuele families, dat is zeker. Maar of ze echt bijdragen tot een duurzame en inclusieve sociaaleconomische ontwikkeling is een groot vraagteken.

Nood aan coherent beleid voor duurzame menselijke ontwikkeling

Op de langere termijn kan enkel duurzame menselijke ontwikkeling de druk om de eigen woonplaats te verlaten, verminderen en van migratie een echt vrije keuze maken. Toch is het fout te veronderstellen dat ontwikkelingssamenwerking op korte of middellange termijn een effect kan hebben op de migratiedruk, integendeel! Landen met een iets hoger welvaartsniveau zijn de belangrijkste emigratielanden voor Zuid-Noordmigratie. Migratiekanalen worden er toegankelijker, terwijl de welvaarts kloof met het noorden en de lokale elite enorm groot blijft en er voor grote delen van de bevolking niet meteen meer perspectief ontstaat.

Een echt migratiebeleid graag

Een evenwichtig migratiebeleid moet de rechten van migranten centraal stellen. Het moet mogelijkheden voorzien voor economische migratie waarbij sociale en arbeidsrechten gewaarborgd worden en waarbij ook voor lager opgeleiden mogelijkheden worden gecreëerd om veilig een migratieplan te realiseren. Belangrijke elementen daarvoor zijn: voldoende lange en flexibele (multiple entry) verblijfsvergunningen, met uitzicht op definitief vestigingsrecht en gezinshereniging. Op dit moment ontbreekt echter elk evenwicht in het migratiebeleid in de EU en België. Het huidige beleid is eenzijdig gericht op het buiten houden en terugsturen van migranten, wat hen richting gevaarlijke migratieroutes drijft en leidt tot ernstige schending van hun rechten.

Bio

Koen Detavernier (°4 februari 1973) is licentiaat in de wijsbegeerte. Hij werkt als beleidsmedewerker ontwikkelingsbeleid en migratie bij 11.11.11. Daarvoor werkte hij als provinciaal secretaris in West-Vlaanderen voor dezelfde organisatie.

ARBEIDSMIGRATIE: WAT NA DE STAATSHERVORMING?

Philippe Diepvents

.....

Arbeidsmigratie is één van de sporen om ervoor te zorgen dat we de mensen vinden die we nodig hebben op onze arbeidsmarkt. Tegelijk moet dit echter ook in een bredere context worden geplaatst: arbeidsmigratie is immers niet los te zien van enerzijds het arbeidsmarktbeleid dat naar de eigen arbeidsreserve wordt gevoerd en anderzijds het bredere beleid rond migratie dat wordt opgezet, ook naar wie om een andere reden dan arbeid naar ons land komt.

De zesde staatshervorming, waarin ook een belangrijke bevoegdheidsoverdracht inzake economische migratie zit, brengt heel wat vragen mee aangaande de implementatie van het toekomstig beleid, maar ook de noodzaak om de bredere visie terzake op punt te stellen. In deze nota stippen we de belangrijkste aandachtspunten daarbij aan: 1) een goede afstemming, zowel tussen beleidsniveau's als beleidsdomeinen, en tussen het economische en het humanitaire aspect, 2) voldoende aandacht voor het toekomstperspectief van de betrokkene (arbeidsmigratie gaat niet alleen over wie hier komt werken, maar ook over wie hier komt leven) en 3) de noodzaak om een sluitend beleid rond controle en sancties op te zetten.

Arbeidsmigratie is één van de sporen om ervoor te zorgen dat we de mensen vinden die we nodig hebben op onze arbeidsmarkt. Het is echter belangrijk om dit spoor in het brede arbeidsmarktbeleid te situeren. Het inschakelen van het aanwezige arbeidspotentieel in ons land moet de eerste stap zijn. Zo niet, laten we een belangrijke groep mensen die vandaag onvoldoende kansen krijgen in de kou staan. Maar al te vaak wordt arbeidsmigratie als wondermiddel of gemakkelijkhedenoplossing voorgesteld, om inspanningen inzake het aanwerven van kansengroepen niet te hoeven doen. Bovendien gaat dit gepaard met het oogluikend toelaten van praktijken van sociale dumping.

Het beleid inzake arbeidsmigratie moet verder ook gebaseerd zijn op een afweging tussen de economische en humanitaire aspecten. Arbeidsmigratie kan niet los worden gezien van het beleid ten aanzien van immigranten die zich om een andere reden dan arbeid (zoals gezinshereniging en asielzoekers en vluchtelingen) bij ons vestigen, en die ook hier aan de slag gaan of willen gaan.

Met de zesde staatshervorming worden de bevoegdheden inzake arbeidsmigratie hertekend. Dit werpt een aantal vragen op, maar schept ook een context om opnieuw te gaan nadenken over de uitgangspunten van het beleid. Gezien de beperkte ruimte in deze nota, beperken we ons hier dan ook tot de impact van de staatshervorming, en dus ook tot arbeidsmigratie van buiten de EU.

Context: de zesde staatshervorming

De regelgeving rond economische migratie wordt met de zesde staatshervorming voor een groot deel naar Vlaanderen overgeheveld. In het bijzonder gaat het over de arbeidskaarten A (onafhankelijk van beroep en werkgever, onbepaalde duur) en B (gelinkt aan 1 werkgever en beroep, bepaalde duur).

De verblijfsreglementering (toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen op dit ogenblik geregeld via de wet van 15 december 1980) blijft echter federaal. Aangezien er aan een arbeidskaart ook een verblijfsvergunning is gekoppeld, wordt de situatie echter meer complex. Bovendien blijft ook de arbeidskaart C (verblijfsvergunning om andere redenen dan werk, bv. asielzoekers, waaraan ook een arbeidsvergunning is gekoppeld, bepaalde duur en bij eender welke werkgever) ook een federale bevoegdheid.

Dit alles maakt dat er heel wat aandachtspunten zijn omtrent hoe we dit alles in de toekomst gaan organiseren. Hieronder formuleren we alvast drie belangrijke punten.

Afstemming en rechtszekerheid

Er zal sowieso afstemming nodig zijn tussen de Gewesten opdat de mobiliteit van werknemers met een arbeidskaart niet in het gedrang komt. Ook voor werkgevers met vestigingen in de verschillende landdelen is dit uiteraard van belang. Het is eenvoudig om te zeggen dat wie in één gewest een vergunning

krijgt ook in de andere mag werken, maar in de praktijk zal dit nog heel wat verder overleg vergen.

Een tweede afstemming, tussen de gewesten en de Federale overheid, is nodig omwille van de Europese richtlijn inzake de Single Permit, die bepaalt dat er één enkele procedure moet opgezet worden voor de aanvraag van verblijfs- en werkvergunningen (één loketfunctie).

Een derde afstemming is nodig om het wisselwerk tussen verblijfsrecht en arbeidskaarten te verzekeren. Wie een arbeidskaart krijgt, moet automatisch een verblijfsrecht krijgen, maar ook omgekeerd. Dat deze bevoegdheden zich op een verschillend beleidsniveau bevinden zou daarbij niet mogen uitmaken. Ook in het licht van de Single Permit is dit overigens een evidente keuze.

Perspectief van de betrokkene

Arbeidsmigratie gaat niet alleen over wie hier komt werken, men komt hier ook leven. Een gedegen omkaderend beleid dat rekening houdt met alles wat daarbij komt kijken is dus noodzakelijk. Het bieden van perspectief moet daarbij het uitgangspunt zijn. Zo is het op zijn minst aangewezen om de mogelijkheid van een arbeidskaart A, die in de praktijk minder vaak toegewezen wordt, te behouden, alsook de mogelijkheid om na verloop van tijd een opeenvolging van arbeidskaarten B om te zetten in een arbeidskaart A. Zo houden we de instrumenten in handen om te vermijden dat wie naar hier komt op langere termijn al te sterk afhankelijk wordt van één bepaalde werkgever en kunnen we het vooruitzicht bieden op een permanent verblijf, zelfs indien de verblijfsreglementering zou veranderen. De arbeidskaart A biedt een canvas aan om werknemers voor een langere termijn in Vlaanderen te laten werken, zonder dat ze aan een jaarlijkse hernieuwing van arbeidskaarten onderworpen zijn. Bovendien geldt de arbeidskaart A voor heel de arbeidsmarkt en voor alle mogelijke werkgevers.

Controle en sanctiebeleid

De bevoegdheidsoverdracht wekt ook een aantal bekommernissen op i.v.m. het risico dat er 'shop-ping'-gedrag zou kunnen ontstaan tussen de Gewesten, die immers voortaan een eigen regeling opzetten. Daarnaast is het voorzien van voldoende mankracht voor controle en sanctiebeleid eveneens een aandachtspunt. Concreet voorstel in deze zou kunnen zijn om het tweede luik van Limosa, nl. het kadaster van arbeidskaarten en verblijfsvergunningen, uit te voeren. Via Limosa zouden de verschillende gewesten dan steeds kunnen nagaan wie waar een arbeidskaart heeft aangevraagd, en ook waarom deze desgevallend is geweigerd. De Limosa-databank kan zo, zoals oorspronkelijk voorzien, worden uitgebreid tot een databank voor controle, monitoring en evaluatie van arbeidsmigratie. Ook een verhoogde samenwerking tussen de inspectie-diensten van de verschillende bevoegdheidsniveau's zal een belangrijk aandachtspunt moeten worden.

Bio

Philippe Diepvents (°1977, woont te Gent) is Adviseur Arbeidsmarkt en Sociale Economie voor het Vlaams ABVV.

Hij vertegenwoordigt het ABVV in de SERV Commissie Arbeidsmarkt, VESOC werkgroep en in andere organen zoals de Raad van Bestuur van de VDAB. Hij is in die hoedanigheid betrokken bij het brede sociaal overleg in Vlaanderen aangaande arbeidsmarktbeleid en bij de onderhandelingen in de Serv ter voorbereiding van de implementatie van de zesde staatshervorming.

Links

- ▶ www.vlaamsabvv.be
- ▶ Recent SERV akkoord Economische Migratie: <http://www.serv.be/serv/publicatie/economische-migratie>
- ▶ www.philippediepvents.be

CREATIEF MET STAKEN

Stan De Spiegelaere & Guy Van Gyes

.....

Staken is niet meer hip, en zeker niet in dienstensectoren waar velen het onschuldige slachtoffer worden van collectieve werkonderbrekingen. Denk maar aan de emotionele reacties van jong en minder jong op de treinstaking in de laatste jaren. Zonder in te gaan op de discussie over de terechtheid van deze volksverontwaardiging, is het duidelijk dat de vakbonden met een huizenhoog perceptieprobleem zitten. Meer zelfs, in verschillende contexten vertaalt dat perceptieprobleem zich in een strategisch probleem. Neem de treinstakingen. De spoorbonden willen de politiek onder druk zetten, maar jagen daarbij de helft van het land op stang. Een politicus die een harde lijn uitzet tegen deze 'werkonwilligen' krijgt gemakkelijk bijval, en niets dat een politicus meer drijft dan het verzamelen van stemmen.

De sociale staking

Tijd dus om creatief na te denken over staken, zonder de legitimiteit van het actiemiddel in twijfel te trekken of de rol van de vakbond te willen beperken. In de zoektocht naar zo'n alternatief voor het stakingsmiddel vinden we inspiratie in het buitenland. In enkele landen werd namelijk geëxperimenteerd met wat men 'sociaal staken' zou kunnen noemen (in de internationale literatuur vaak verwarrend 'virtual strike' genoemd, of 'non-work-stoppage strike'). Deze vorm van staken biedt mogelijkheden, zeker als er bij een normale staking vele onschuldige derden getroffen worden.

In zo'n sociale staking wordt het werk niet neergelegd. De werknemers komen werken zoals op een andere werkdag maar ontvangen geen inkomen van de werkgever. Ze krijgen wel een beperkte stakingsvergoeding van hun vakbond. De werkgever aan de andere kant krijgt ook geen inkomen. Per stakingsdag wordt een bedrag weggegeven aan een goed doel. Net zoals bij een gewone staking is er dus een harde prikkel voor zowel werkgever als werknemer om tot een compromis te komen; ze verdienen beiden geen (of significant minder) geld. De derde partij daartegenover ondervindt geen last. Meer zelfs, de derde partij vaart er wel bij doordat de dagelijkse opbrengst van het bedrijf weggeschonken wordt.

De stakers kunnen druk zetten op hun werkgever en kunnen in eenzelfde beweging de sympathie van de (spoor)gebruikers winnen. In het geval van het spoorconflict ligt hier een extra strategische troef voor de vakbond.

Vooraleer men dit kan organiseren, moet er wel eerst een akkoord gesloten worden tussen werkgevers en vakbonden. Dit akkoord moet de modaliteiten van de sociale staking vastleggen, en dan vooral het bedrag dat de werkgever moet wegschenken.

Meer dan een betaalstaking

Ondanks enkele gelijkenissen is een sociale staking niet hetzelfde als een betaalstaking. Ten eerste is een betaalstaking een unilaterale actie van de werknemers om een deel van hun taken neer te leggen en veroorzaakt heel wat arbeidsrechtelijke problemen. Een sociale staking is ook een unilaterale actie van de werknemers, maar berust op een expliciet akkoord tussen vakbonden en werkgevers. Een akkoord dat in vreedstijd gesloten moet worden.

Geen wonderoplossing, maar deel van een geheel

Ondanks de voordelen van de sociale staking, zijn er ook enkele nadelen. Enkele ervaringen in het buitenland leren ons dat een sociale staking soms paradoxaal genoeg samengaat met een verbetering van het imago van het bedrijf. Het bedrijf kan namelijk uitpakken met een grote sommen die het wegschenkt aan projecten. Maar, zeker in dienstensectoren, kan dit neveneffect opwegen tegen de negatieve reacties die de vakbond aanwakkert door een normale staking. Ten tweede kan een sociale staking enkel plaatsvinden als er een voorgaand raamakkoord is tussen vakbonden en werkgever, die vastlegt hoe en wanneer zulke stakingsactie aan de orde is. In ondernemingen waar de relaties tussen beide partijen diep onder het vriespunt liggen, zal een sociale staking dus moeilijk organiseerbaar zijn. De sociale staking moet dus gezien worden als een bijkomende actiemogelijkheid van de vakbonden, en niet als vervanging voor de normale staking.

Daarnaast zitten er ook enkele arbeidsrechtelijke addertjes onder het gras. Er wordt gewerkt onder werkgeversgezag, maar zonder compensatie. Maar de buitenlandse voorbeelden tonen aan dat een regulerend kader moet mogelijk zijn.

Bio

Stan De Spiegelaere is onderzoeker bij het HIVA-KULeuven. Hij doet onderzoek naar innovatief werkgedrag, arbeidsregulering en HR management.

Guy Van Gyes is als onderzoeksleider verbonden aan het HIVA-KULeuven. Hij verricht en begeleidt er onderzoek naar arbeidsverhoudingen en werknemersinspraak.

HONDERD PROCENT GROEN

Bart Bode

.....

De transitie naar 100 procent groene energie is (technisch) haalbaar, betaalbaar en vooral wenselijk. De technische haalbaarheid wordt door tal van wetenschappelijke rapporten onderbouwd. De betaalbaarheid vraagt een degelijk beleidskader, dat niet alleen op korte maar ook op middellange en lange termijn doelstellingen afstemt en blijvende impulsen biedt voor het realiseren van die volledige energietransitie. De baten van hernieuwbare energie moeten verder gepreciseerd worden, waarbij rekening wordt gehouden met alle elementen. Zo wordt het gebruik van zoet water bij conventionele energieopwekking vaak niet meegerekend bij de externe kosten, terwijl dit een bijzonder grote impact heeft. Groene warmte en groene stroom vullen elkaar aan, zijn interactief inzake verbruik en opslag en renderen maximaal dankzij doorgedreven energiebesparing en rationeel energiegebruik. Intelligente netten die slim beheerd worden, zorgen voor de uitrol van deze transitie.

Het energievraagstuk spreekt iedereen aan. Het is ook zo'n wezenlijk onderdeel van het leven, dat het niemand onberoerd laat. Velen hebben er dan ook een mening over, al dan niet gestoffeerd door kennis of overtuiging. Energiebeleid uitbouwen op diverse niveaus is dan ook een cruciale uitdaging om een optimum te gaan zoeken tussen mens, milieu en economie.

Een fantastische opportuniteit voor economie, werkgelegenheid en milieu

Onder impuls van het Europees klimaatbeleid werden afdwingbare doelstellingen afgesproken tegen 2020. Aan de vooravond van die deadline staan we niet alleen nog voor enorme uitdagingen om de afgesproken doelstellingen alsnog te halen, we weten nu reeds dat we de lat een pak hoger moeten leggen. De veelgehoorde uitspraak 'we doen dit omdat we moeten van Europa' moet uitdraaien in een fantastische opportuniteit voor economie, werkgelegenheid en milieu. De diepe economische crisis vormt een catharsis of keerpunt, die concrete perspectieven biedt. Een Vlaams, Belgisch en Europees beleid dat radicaal kiest voor 100 procent hernieuwbare energie vormt de garantie voor een unieke duurzaamheid en competitiviteit in een geglobaliseerde wereld.

Kostendebat in correct perspectief plaatsen

Om het kostendebat in een correct perspectief te plaatsen, moet er dringend werk gemaakt worden van een precisering van de baten. Een aantal elementen daarvan zijn reeds gekend, maar kunnen aan precisie inwinnen of vragen een specifiek beleid. Een billijke prijszetting voor CO₂ is één van die zaken die op Europees en zo mogelijk op wereldniveau moet op punt gesteld worden. Elk verder uitstel daarover is levensbedreigend. Externe kosten van

conventionele energieopwekking worden onvoldoende in de prijszetting verrekend. Zo wordt er bijna geen rekening gehouden met de enorme hoeveelheden zoet water die aangewend worden voor de productie van fossiele of nucleaire energie. Dit heeft zware gevolgen voor onze waterhuishouding, waar in de voorbije jaren veel inspanningen werden voor geleverd, en waarbij – terecht – grote investeringen werden gemaakt die pas op lange termijn en voor het algemeen belang als rendabel worden beschouwd. Het ongebreideld en vooral quasi kosteloos gebruik van zoet water bij de conventionele energieopwekking moet maximaal in de prijszetting van deze energievormen worden doorgerekend.

De laatste jaren is er – zeer terecht – zwaar ingezet op groene stroom. Diverse studies wijzen immers op een toenemende elektrificatie van ons energieverbruik, ook bij een verregaand rationeel energiegebruik. Groene stroom vormt een wezenlijk deel van de energietransitie. De opwekking van deze groene stroom gebruikt aanzienlijk minder – en bij een aantal technologieën – helemaal geen zoet water. Andere vermeden kosten moeten verder beloond worden tot de groene stroomtechnologieën zonder extra steun (zoals groene stroomcertificaten) rendabel geëxploiteerd kunnen worden. Deze zogenaamde 'grid parity' is voor technologieën zoals fotovoltaïsche zonnepanelen of windenergie vrij dichtbij. Het is dus absoluut af te raden dat een drastische beleidswijziging deze technologieën in het zicht van de haven doet stranden. Het ontbreken van een flankerend industrieel en innovatiebeleid in Vlaanderen en zelfs in Europa heeft hier al heel wat economische en tewerkstellingskansen en dus een aantal baten teloor laten gaan. Dat tij dient snel gekeerd en vraagt expliciet om een beleid dat niet afgestemd is op de volgende verkiezingen, maar op het welzijn van de huidige en komende generaties.

Om de lange termijnwinsten tastbaar te maken is het nodig dat mensen dit ook voelen. Dit kan, maar hoeft niet enkel financieel te zijn. Een toenemend comfort, toenemende energiezekerheid en een meer aangename leefomgeving zijn impulsen die ook niet-overtuigden de brug kunnen doen overschrijden. Op industrieel niveau kan een goede afstemming tussen vraag en aanbod van groene stroom een verregaande competitiviteitswinst betekenen voor bedrijven. Groene stroom zorgt nu reeds voor een nivellering en zelfs een daling van elektriciteitsprijzen, wat voor energie-intensieve bedrijven een forse besparing blijkt te zijn. Het is dan ook meer dan billijk dat de kosten voor groene stroom anders verdeeld worden en vooral de zwaksten in de samenleving moeten hierbij ontzien worden, zodat er geen ongewild Matteus effect ontstaat.

Meer aandacht voor groene warmte en rationeel energieverbruik

Een te vaak onderbelicht verhaal in de energietransitie is de groene warmte. De warmtevraag vormt immers meer dan de helft van ons primair energieverbruik. Hier kunnen dus enorme energie- en milieuwinsten geboekt worden, zowel op huishoudelijk als industrieel niveau. Het aanwenden van nuttige restwarmte afkomstig van industriële processen of huisvuilverbranding biedt een enorm potentieel voor de verwarming van woningen of toepassingen in de glastuinbouw. Verwerking van lokale reststromen van biomassa kan hier eveneens toe bijdragen en kan het overdadig gebruik van fossiele brandstoffen in diverse sectoren fors reduceren. De aanleg van warmtenetten op plaatsen waar veel nuttige restwarmte beschikbaar is, moet bij wet verplicht worden. Op plaatsen waar geen dergelijke collectieve warmtevoorziening aanwezig is, moet de installatie en het gebruik van warmtepompen degelijk ondersteund worden. Warmtepompen zijn niet alleen thermisch de meest rendabele installaties, maar hebben ook het potentieel om piekproductie van groene stroom om te zetten in thermische opslag. Warmtepompen lenen zich ook uitstekend voor de integratie en/of combinatie van diverse technologieën, zoals zonneboilers en fotovoltaïsche zonnepanelen, gecombineerd met efficiënte ventilatiesystemen. De combinatie van deze technologieën met een optimale isolatie van gebouwen zorgt voor een energieneutraliteit of de creatie van een surplus van energie. Geflankeerd door de nodige stimuli zoals investeringssteun of fiscale voordelen, moet het beleid op zeer korte termijn wettelijk durven vastleggen dat geen enkel gebouw nog een bouwvergunning

krijgt als het niet minstens energieneutraal is. Voor bestaande gebouwen moet een dergelijke verplichting eerst en vooral doorgevoerd worden voor huurwoningen. Opnieuw zijn het de zwaksten in de samenleving die immers een veel te zware energiefactuur betalen omdat hun huurhuis weinig of niet geïsoleerd is en/of een verouderd verwarmingssysteem heeft. Met verplichte toepassingen van energiebesparingen en hernieuwbare energiesystemen moeten huurwoningen model staan voor rationeel energiegebruik. Eigenaars zullen inzien dat dit vooral een verduurzaming van hun eigendom betekent. Daarnaast kunnen collectieve toepassingen van groene warmte een toename van individuele kosten vermijden.

Slimme netten

Ten slotte vormen intelligente elektriciteits- en warmtenetten onder een efficiënt collectief beheer en inspelend op de diverse vormen van decentrale energieproductie een sine qua non voor de uitvoering van de transitie naar 100 procent hernieuwbare energie. Het beleid en beheer van deze netten moet minstens even intelligent zijn als de technische vereisten en vraagt wellicht ook om een grondige transitie in verhouding tot de heersende cultuur.

Bio

Gefascineerd door het streven naar duurzame ontwikkeling heeft Bart Bode een rijke ervaring opgebouwd in de Vlaamse Noord-Zuidbeweging. Van 1986 tot eind 2008 werkte hij bij Broederlijk Delen, ondermeer als beleidsmedewerker bij de studiedienst. Op diverse nationale en internationale beleidsniveaus werkte Bart Bode op dossiers zoals financiële speculatie, landbouw, handel en duurzame ontwikkeling. Tijdens deze periode was hij ook 8 jaar lang lid van de Federale Raad Duurzame Ontwikkeling.

Sinds 2009 staat Bart Bode als Algemeen Directeur in voor de dagelijkse leiding en de strategische uitbouw van ODE, de Organisatie voor Duurzame Energie in Vlaanderen. Binnen ODE volgt hij de diverse beleidsthema's rond hernieuwbare energie op. Vanuit zijn huidige functie neemt hij o.m. deel aan de Algemene Raad en werkgroepen van de CREG en diverse werkgroepen van de VREG.

Nuttige links:

www.ode.be

DE TRANSITIE NAAR DUURZAAMHEID: VOORBIJ HET TECHNOLOGISCH OPTIMISME

Peter Tom Jones

.....

De duurzaamheidstransitie vereist meer dan schone technologische oplossingen; structuren, culturen, praktijken, fiscale systemen en bestuursmodellen zullen allen mee moeten evolueren naar een rentmeesterschapsmodel. Conform de visie op innovatie als een strategie voor duurzame transformatie, schuiven Arnold Tukker en collega's drie complementaire routes naar voren: 'productieprocessen en producten milieuvriendelijker maken, de vraag van de consumenten verschuiven naar categorieën met een lage impact en de materiële vraag laten dalen'. De eerste route verwijst naar slimmere en schone productie. Het gaat hier niet alleen over 'de dingen beter doen', maar ook over 'de juiste dingen doen'. De andere routes leggen de nadruk op slimmere consumptie.

Een systeem in crisis

In combinatie met een duizelingwekkende bevolkingsgroei hebben onduurzame productie- en consumptiepatronen de veerkracht van het Ecosysteem Aarde danig uitgedaagd. We bevinden ons in een diepgaande duurzaamheids crisis. Het betreft niet langer een crisis binnen het 'socio-ecologisch systeem', maar een crisis van het systeem an sich.

Antropoceen

Het Ecosysteem Aarde verkeert in een zogenaamde no-analogue state. Paul Crutzen lanceerde in 2000 de term 'Antropoceen' om de periode sinds het einde van de achttiende eeuw aan te duiden. Het Antropoceen volgt op het zogenaamde Holoceen, het tijdvak sinds het einde van de laatste ijstijd, ongeveer 12.000 jaar geleden. Kenmerkend voor het Holoceen zijn de relatieve stabiliteit en gunstige omgevingsvoorwaarden voor de ontwikkeling van de menselijke beschaving. Vooral nog is het Holoceen, voor zover we weten, de enige systeemtoestand van het Ecosysteem Aarde die de hedendaagse complexe samenleving kan ondersteunen. Voor drie van de tien grootste planetaire ecologische problemen – verlies aan biodiversiteit, verstoring van de stikstofcyclus, opwarming van de aarde – werden al kritische drempelwaarden overschreden. We begeven ons buiten de safe operating space, nl. de veilige milieugrenzen voor de moderne mens. Naarmate we het comfortabele Holoceen verder verlaten en nog dieper in het Antropoceen verzeilen, lopen we het risico dat we het Ecosysteem Aarde – onomkeerbaar – in een traject duwen richting nieuwe, onzekere en wellicht meer mensvijandige systeemtoestanden.

Rentmeesterschap

Milieuwetenschappers schetsen de urgentie van een koerswijziging naar een planetair rentmeesterschapsmodel, waarbij het huidige traject, nog verder in het Antropoceen, wordt afgeremd, zodat het Ecosysteem Aarde uiteindelijk zou kunnen terugkeren naar 'Holoceen-achtige' condities.

Gefaseerde strategie

De transitie naar duurzaamheid is geen werk van korte adem. Daarom moet de evolutie naar zo'n nieuw paradigma op dit moment al samengaan met de zoektocht naar deeloplossingen binnen het bestaande bestel.

Transitiemanagement

Om deeltransities (energie, materialen, voeding, wonen, mobiliteit etc.) te bewerkstelligen, schuiven wij het concept transitiemanagement naar voren. Dit is een model dat oorspronkelijk werd ontwikkeld in Nederlandse academische kringen, maar dat nu ook verspreiding vindt naar de rest van de wereld, zo ook in Vlaanderen. Transitiebestuur maakt gebruik van zowel **top-down** als **bottom-up** processen. Transitiemanagement verschaft de wegwijzers voor dit proces. Centrale aspecten zijn: multi-fase, multi-level en multi-actor.

De methodiek van transitiemanagement

Het Nederlandse model bestaat uit een aantal zeer typische elementen, te weten de samenstelling van een transitie-arena, de formulering van visionaire streefbeeld en meer specifieke transitievisies, het

uitwerken van transitiepaden en het opzetten van transitie-experimenten. Deze aanpak werd intussen ook in Vlaanderen toegepast, meer bepaald in transitieprocessen als Duurzaam Wonen en Bouwen (DUWOBO), Duurzaam Materialenbeheer (Plan C, <http://www.plan-c.eu/>) en Leuven Klimaatneutraal 2030 (<http://www.leuvenklimaatneutraal.be/>).

Transitiemanagement voor duurzame consumptie en productie

In de context van 'duurzame consumptie en productie' is het van vitaal belang om een systeembenadering te hanteren. De vergroening van de vraag naar producten en diensten mag niet worden losgekoppeld van de vergroening van het aanbod. Duurzame productie verloopt in synergie met duurzame consumptie. Een intelligente aanpak vereist de integratie van diverse perspectieven: bedrijfsvoering, ontwerp van producten en diensten, consumentenperspectief, systeeminnovatie en nieuwe bestuursmodellen. De vier prioritaire productie- en consumptiedomeinen zijn voeding, wonen, mobiliteit en reizen/recreatie. Deze regimes zijn immers samen verantwoordelijk voor minstens 70 procent van de milieu-impact van onze productie en consumptie (bekeken over de volledige cyclus).

Rol van technologische innovatie?

Een groot deel van de hedendaagse technologische innovatie drijft ontwikkeling in richtingen die radicaal ingaan tegen een duurzaamheidstransitie (bijvoorbeeld exploitatie van teerzandolie, olieontginning in de noordelijke Poolzee) of bestaande, onduurzame trajecten 'optimaliseren' waardoor we in zogenaamde lock-in situaties terecht komen. De grote uitdaging bestaat er dan ook in om de immense innovatiecapaciteit die in de westerse samenleving aanwezig is, gericht te gaan inzetten in functie van de vereiste duurzaamheidstransitie. Overheden zullen de condities moeten creëren waarin bedrijven en kennisinstellingen gaan innoveren op het niveau van schone technologieën, die worden ingebed in een systeem- en transitiecontext. Dit is een onderdeel van challenge driven innovation/research, waarbij de samenleving de onderzoeksrichting mee gaat uitzetten in functie van de zogenaamde megatrends en uitdagingen waar we vandaag voor staan.

Cleantech als noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde

De duurzaamheidstransitie vereist meer dan schone technologische oplossingen; structuren, culturen, praktijken, fiscale systemen en bestuursmodellen (governance modellen) zullen allen mee moeten evolueren naar een rentmeesterschapmodel. Conform de visie op innovatie als een strategie voor duurzame transformatie, schuiven Arnold Tukker en collega's drie complementaire routes naar

voren: 'greening production and products, shifting demand to low-impact consumption categories, and lowering material demands.' De eerste route verwijst naar slimmere en schone productie. Het gaat hier niet alleen over 'de dingen beter doen', maar ook over 'de juiste dingen doen'. De andere routes leggen de nadruk op slimmere consumptie.

Slimme productie

Qua energiebeheer moeten we evolueren naar maximale energie-efficiëntie, inzet van hernieuwbare energie en de ontwikkeling van slimme, gedecentraliseerde elektriciteitsnetwerken anderzijds. Wat duurzaam materialenbeheer betreft, worden drie centrale aspecten beklemtoond: (1) hoogwaardig sluiten van kringlopen, (2) intelligente productie van slimme materialen-op-maat en (3) de overgang van een bezitseconomie naar een gebruikerseconomie.

Slimme consumptie

De vraag van de consument moet worden verschoven naar categorieën met een lagere impact en moet bovendien op een aantal vlakken worden gematigd. Het gaat over anders, beter en soms ook minder consumeren. Er is behoefte aan een gecoördineerde strategie om duurzaam gedrag mogelijk te maken. Het betreft o.a. financieel uitnodigende structuren en institutionele regels die duurzaam gedrag bevoordelen, het vereenvoudigen van de toegang tot milieuvriendelijke keuzes, en overheden die in het eigen beleid en de eigen praktijken het goede voorbeeld geven.

Besluit

Het respecteren van de planetaire ecologische grenzen is noodzakelijk om te verhinderen dat het Ecosysteem Aarde onomkeerbaar weggeduwd wordt uit de stabiele, Holoceenachtige systeemtoestand in de richting van een onzekere, turbulente toekomst in een heel nieuwe systeemtoestand. Het is essentieel dat tijdens de eerstkomende jaren de basisfundamenten voor die transitie worden gelegd. Dergelijke transitie is enkel mogelijk indien er een alliantie wordt opgebouwd tussen vernieuwingsgezinde regimespelers uit bedrijven, overheden, kennisinstellingen enerzijds en voldoende visionaire actoren uit de civiele samenleving anderzijds.

Bio

Peter Tom Jones (1973) is burgerlijk ingenieur Milieukunde, doctor in de Toegepaste Wetenschappen en werkzaam als Seneior Onderzoeksmanager (IOF) aan de KU Leuven, met specialisatie in industriële ecologie. Hij is één van de 15 pioniers van Plan C, de Vlaamse transitie-arena voor een duurzaam materialenbeheer, van Terra Reversa, de Vlaamse

denktank voor ecologische economie, en van het Vlaamse transitienetwerk van het middenveld. Sinds 2012 is hij ook voorzitter van i-Cleantech Vlaanderen vzw. Als 'geëngageerd wetenschapper' publiceerde hij talloze artikels, boekartikels en opiniestukken omtrent thema's als klimaat,

transities, industriële ecologie, cleantech en ecologische economie. Hij is co-auteur van o.a. **Terra Incognita** (Ginkgo, Gent, 2006), **Het Klimaatboek** (Berchem, 2007), **Klimaatcrisis** (Antwerpen, 2009) en **Terra Reversa** (Berchem/Utrecht, 2009)

MVO: DE WEG NAAR EEN DUURZAME ECONOMIE

Luc Van Liedekerke

.....

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is aan een opmars bezig. Dit past in de zich steeds duidelijker manifesterende transitie naar een duurzame economie. Duurzaamheid maakt steeds meer onderdeel uit van het wettelijk kader voor iedereen die zaken doet in visserij, landbouw of bosbouw. Milieu en veiligheidsproblemen bepalen ontwikkelingen in industriële sectoren. Productontwikkeling in de chemische sector houdt steeds meer rekening met de 3 P's: People, Planet en Profit (mens, milieu en winst). Groene gebouwen zijn de toekomst voor de bouwsector. Groot- en kleinhandel maken zich zorgen over de zuiverheid van hun aanvoerlijnen, het vermijden en recupereren van afval, energie-efficiëntie van hun winkels enz. Kortom de businesscase voor MVO wordt met de dag duidelijker. Toch is er nog een lange weg te gaan en moet deze evolutie versneld worden. De wijze waarop ligt voor de hand: versterk de business case voor MVO. Twee elementen staan daarin centraal: enerzijds het verhogen van de afstraffing voor gedrag dat niet strookt met duurzaamheid (wettelijk kader) en anderzijds het versterken van consumentendruk rond MVO thema's. Dit kan door de overheid een duurzaam aankoopbeleid te laten volgen en door de transparantie omtrent de duurzaamheidskarakteristieken van producten voor consumenten te versterken (bv via labels). Nieuwe coalities die het duale karakter van de samenleving (markt versus politiek) doorbreken kunnen deze evolutie versnellen. De overheid als katalysator moet in dit verband zijn eigen versnippering doorbreken en MVO radicaal als een economisch dossier profileren.

De business case voor MVO wordt sterker met de dag

Duurzaam ondernemen, maatschappelijk verantwoord ondernemen, maatschappelijk verantwoord investeren enz. het zijn termen die zich de laatste jaren sterk verspreid hebben. Hoewel de invulling kan verschillen afhankelijk van wie spreekt is er toch een duidelijke convergentie merkbaar. Waar duurzaamheid vooral een groen verhaal was en MVO in origine een filantropisch concept zijn beiden naar elkaar aan toegegroeid en is er alvast voor mij geen verschil meer. Het gaat uiteindelijk om de transformatie van ons economisch systeem in de richting van een meer duurzame economie. Internationale MVO standaarden als de ISO26000 richtlijn definiëren daarbij zeven centrale domeinen (milieu, sociaal, mensenrechten, consumentenrechten, steun aan de gemeenschap, beheer en gedrag van de onderneming) langswaar deze transformatie zich moet voltrekken. Er is ondertussen een rijk ecosysteem ontstaan van alternatieve economische bedrijfsmodellen die duurzaamheid hoog in het vaandel voeren maar deze interessante en vaak erg innovatieve experimenten blijven een randgebeuren. De transformatie gaat slechts lukken als ook de winstgedreven ondernemingen massaal de stap zetten. En er zijn heel wat indicaties dat dit ook werkelijk plaatsgrijpt.

De business case voor MVO wordt sterker met de dag, dit is de centrale gedachte van deze nota.

De groeiende belangstelling voor MVO wordt gedragen door een culturele breuk die zich vanaf de jaren 70 van vorige eeuw inzet en zich vandaag wereldwijd verspreid. Je kan dit makkelijkst illustreren door de verschuivingen in waarden en normen in samenlevingen te volgen. Vanaf de jaren 60-70 merken we hoe onze Westerse samenlevingen loskomen van een traditioneel, religieus geïnspireerd kader en sterk individualiseren. De soap als mediatieke uitvergroting van het leven van elke dag geeft je voeling met deze verschuiving. Contrasteer even de wereld van Wij Heren van Zichem met Thuis en Familie vandaag. Onderdeel van deze culturele verschuiving is de opkomst van zogenaamde zachte waarden (milieu, sociale rechten, mensenrechten, ...) die met de jaren harder worden en dit op twee manieren. De eerste is via de wet. Uit de jeugdige kijkers van Kapitein Zeppos en De Kat ontstond een generatie kiezers die milieu als politiek thema lanceerden wat zich vertaalde in een groeiend aantal milieuwetten. Vooral wie actief is in voedsel of productiesectoren (bv landbouw en chemie) voelt vandaag zeer hard die wettelijke realiteit. Maar naast de wet oefent ook de markt zelf een steeds grotere druk uit op bedrijven om zich

langsheen duurzaamheidseisen te ontwikkelen. Toen in 2001 de eerste bio-planet winkel zijn deuren opende was dit een wankel experiment van de Colruyt groep. Vandaag vind je bio-producten bij alle retailers. Sterker, sommige bio-producten hebben de andere varianten volledig verdrongen zonder dat de consument zich daar noodzakelijk van bewust is (bv kiwi's bij Colruyt zijn enkel nog in bio-variant verkrijgbaar).

Tweesnijdend zwaard

MVO is voor het bedrijf vandaag een tweesnijdend zwaard: het is een risico en een opportuniteit. Hoe risicovol het negeren van MVO precies is werd pijnlijk duidelijk voor BP toen 1 olieboorplatform spectaculair ontplofte. BP heeft ongeveer 40 miljard dollar opzij gezet voor deze ramp. Men moet zich goed realiseren dat er in België geen enkel beursgenoteerd bedrijf is dat deze waarde haalt. Plaats ditzelfde ongeluk terug in de jaren 70 en 80 van vorige eeuw en de kostprijs zou een fractie zijn. Het is vandaag als bedrijf zeer gevaarlijk om te spelen met milieurisico's, gezondheidsrisico's, kinderarbeid, diversiteitsgevoeligheden, de privacy van uw klanten enz. Bedrijven ervaren dit dikwijls te laat, wanneer het risico realiteit geworden is en we zien hoe deze zogenaamde 'bitten brands' achteraf kampioenen worden in het beheersen van het risico (een voorbeeld is Nike die als antwoord op de sweatshop beschuldigingen uitgebreide controlesystemen op werkomstandigheden opzette). Hoewel er zeer grote verschillen zijn in de wereld qua tolerantie en kostprijs van dergelijke MVO risico's is de evolutie vrijwel overal dezelfde, het risico zowel wettelijk als reputationeel, neemt toe en als antwoord hierop ontwikkelen bedrijven controlesystemen of ontstaan er intermediaire organisaties die in opdracht van de bedrijven dit risico beheren. Een voorbeeld is BSCI (Business Social Compliance Initiative) een organisatie opgericht door de privésector die zich toelegt op beheersen van werkomstandigheden in risicovolle landen als India, Bangladesh of China. Het is opvallend hoe snel deze organisatie groeit en welke impact dit ter plaatse kan hebben (vooral hun initiatieven in Bangladesh zijn interessant). De evolutie in de richting van duurzaam ondernemen wordt gedragen door een culturele evolutie en stopt niet met de crisis, integendeel, we zien vandaag hoe alternatieve spelers zoals Triodos net verdubbelen in omvang in crisistijden. De businesscase voor duurzaam ondernemen is dan ook erg eenvoudig: omdat de samenleving evolueert in die richting moeten de bedrijven volgen anders worden hun risico's te groot of verliezen ze marktopportunities.

Conclusies voor het beleid

Indien bovenstaande analyse klopt dan volgen daar beleidsmatig een aantal conclusies uit.

- (1) Het afstraffen van niet duurzaam gedrag door bedrijven moet nog versterkt worden door het

wettelijk risico te laten toenemen. Dat betekent niet noodzakelijk nieuwe wetten maken wel de bestaande krachtiger maken en een gelijk speelveld garanderen voor alle bedrijven. Het is in dit verband ook nodig om te kijken naar het gedrag van onze bedrijven in het buitenland. De UK Bribery Act bijvoorbeeld is een recente wet die toekijkt in hoeverre bedrijven betrokken zijn in corruptiedossiers en werkt duidelijk grensoverschrijdend. Als direct gevolg van deze wetgeving zien we zowel Britse als niet-Britse bedrijven hun controlestructuren op corruptiepraktijken versterken.

- (2) MVO als opportuniteit is in sterke mate afhankelijk van het koopgedrag van de consument. De MVO interesse bij de consument is er zeker maar dikwijls ontbreekt heldere, transparante info en dit opent de kans voor greenwashing wat een concurrentieel nadeel betekent voor bedrijven die echt innoveren langsheen duurzaamheidslijnen. In de markt van huishoudtoestellen is daar een simpel antwoord op gevonden via de energielabels. Dergelijke heldere, algemeen aanvaarde labels dienen ook in andere markten ontwikkeld te worden om zodoende de kans op greenwashing te elimineren. Dit is niet noodzakelijk een taak van de overheid maar kan gerust ontwikkeld worden op basis van een samenwerking tussen bedrijfswereld en NGO's.
- (3) De overheid is een zwaarwegende klant en kan daarom de marktdruk in belangrijke mate versterken via zijn eigen aankoopbeleid. Het Nederlandse voorbeeld is hier richtinggevend. Ondanks onze administratieve versnippertheid is er geen enkele reden waarom we dit voorbeeld niet zouden kunnen volgen. Een 100 procent duurzaam aankoopbeleid op alle bestuursniveau moet het doel zijn.
- (4) De bovenstaande analyse gaat ervan uit dat de businesscase voor MVO steeds duidelijker wordt. Indien dit klopt dan betekent dit dat er vandaag veel kansen openliggen om in samenwerking met het bedrijfsleven initiatieven in de richting van een duurzamere economie te ontwikkelen. Het lijkt me dat dit potentieel vandaag nog te weinig benut wordt. We denken nog steeds te sterk in een duaal model van markt versus politiek terwijl de overgang naar een duurzame economie veel meer een netwerkbenadering impliceert met samenwerkingsverbanden over alle strata van politiek en samenleving heen. Intermediaire groepen die denkend vanuit MVO die netwerken proberen op te bouwen moeten versterkt worden. Kauri is een Belgische pionier op dit vlak en ook MVO netwerken als Business and Society of UNGlobal Compact België gaan die richting uit maar het is allemaal nog erg

schoorvoetend en zoals steeds in België erg versnipperd. Hier past een grondige herdenking met inspiratie uit Nederland, Engeland of Denemarken. Dit geldt bij uitstek voor de politieke bevoegdheid in verband met MVO. Deze is veel te versnipperd om een effectief MVO beleid te kunnen voeren. Men moet MVO duidelijk durven verankeren op één plaats en aangezien het hier gaat om de transformatie van ons economisch weefsel lijkt het mij logisch om dit te verankeren bij diegene die economische verantwoordelijkheid draagt.

Crisis of niet, we transformeren volop in de richting van een duurzame economie. Dat is even noodzakelijk als onvermijdelijk. Om deze evolutie te versnellen is het echter essentieel dat de business case voor duurzaam ondernemen nog scherper wordt en dat de versnipperde benadering doorbroken wordt met een duidelijke politieke verantwoordelijkheid en het bij elkaar brengen van krachtige netwerken die coalities rondom duurzaamheid smeden.

Bio

Luc Van Liedekerke is houder van de leerstoel BASF-Deloitte Duurzaamheid, een gemeenschappelijk project van Antwerp Management School en de Universiteit van Antwerpen

He holds an MSc in economics and a master's degree in literary studies of the University Leuven and received his PhD in philosophy at the Institute of Philosophy, Catholic University Leuven. Through his work as founding member and outgoing president of the European Business Ethics Network (<http://www.eben-net.org/>), the largest and most important academic network in business ethics, and his directorship of the Centre for Economics and Ethics, KULeuven (<http://www.cee.be/>), Luc Van Liedekerke is considered as one of the main experts on corporate responsibility issues in Belgium and abroad. He published extensively on business ethics, CSR and financial ethics and teaches business ethics at the universities of Leuven and Antwerp.

His current research focusses on shared value creation through the integration of CSR principles in the core of business strategies and processes.

BELGIË OP WEG NAAR 100 PROCENT HERNIEUWBARE ENERGIE

Jan Vandermosten

.....

Het debat over de opvolger van de huidige Europese klimaat- en energiewetgeving (het 20-20-20-pakket) neemt toe. Bindende doelstellingen voor energiebesparing (minimaal 38 procent) en hernieuwbare energie (minimaal 40 procent) kunnen de Europese Unie op weg zetten naar energiegerelateerde CO₂-reducties van 50 procent tegen 2030 en de doelstelling van 100 procent hernieuwbare energie tegen 2050 in het vizier houden.

Een ambitieus en coherent klimaat- en energiepakket op Europees niveau zal ook in Vlaanderen en België onze energieafhankelijkheid reduceren, investeringszekerheid in hernieuwbare energie garanderen, innovatie stimuleren en jobs creëren. Kortom, een win-win situatie voor klimaat en economie.

Een duurzaam energiesysteem in België en Europa tegen 2030: 'Wat', 'Waarom' en 'Hoe'?

Deze impulsnota van WWF-België vertaalt het objectief 100 procent hernieuwbare energie tegen 2050 naar concrete doelstellingen en beleidsaanbevelingen aan Europa, België en Vlaanderen voor het decennium na 2020. Dit gebeurt door het beantwoorden van drie vragen:

- ▶ Wat houden deze doelstellingen in?
- ▶ Waarom is een klimaat- en energiebeleid voor de periode na 2020 cruciaal?
- ▶ Hoe brengen we dit alles in praktijk?

Wat?

Onderzoek van WWF toont aan dat we tegen 2050 al onze energie kunnen produceren uit hernieuwbare energiebronnen: dit zal toelaten om catastrofale klimaatopwarming te vermijden en is de juiste keuze voor onze economie. Om deze doelstelling te realiseren moet de Europese Unie (EU) tegen 2030 op zijn minst het volgende bereiken:

- ▶ **38 procent primaire energiebesparing** in vergelijking met een **business as usual** scenario (PRIMES 2007);
- ▶ Een aandeel van **41 procent hernieuwbare energie** in de totale energieconsumptie;
- ▶ Als gevolg van het bereiken van de eerste twee doelstellingen, een **reductie van 50 procent in energiegerelateerde CO₂-emissies**.

Europese wetgeving voor de periode na 2020 moet deze visie gestalte geven. **België en Vlaanderen** zullen via bindende doelstellingen voor energiebesparing, hernieuwbare energie en CO₂-reducties hun deel van de verantwoordelijkheid moeten opnemen: een dergelijk kader zal ons land voorbereiden op de belangrijke

energietransitie waar het voorstaat, in het bijzonder de uitfasering van kernenergie tussen 2015 en 2025.

Waarom?

De **importafhankelijkheid van Vlaanderen aan fossiele brandstoffen** loopt volgens de meest recente MIRA indicatoren op tot maar liefst 92 procent. De EU importeerde in 2011 voor 573 miljard Euro aan fossiele brandstoffen. Vlaanderen, België en de EU kunnen, door investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie, hun energierekening en afhankelijkheid van het energiebeleid van derde landen terugdringen: dit komt ten goede aan de **competitiviteit** van onze economie.

In 2010 waren in Europa 1,1 miljoen mensen tewerkgesteld in de hernieuwbare energie-industrie, een getal dat kan oplopen tot 2,8 miljoen in 2020 en 3,4 miljoen in 2030. Agoria schat het potentieel voor België in op **30.000 bijkomende jobs**, wat binnen de vork past van de projecties (20.000 tot 60.000 jobs) van de studie **Towards 100 % renewable energy in Belgium by 2050** die in opdracht van de vier energieministers werd uitgevoerd door ICEDD, het federaal planbureau en VITO.

Ook in de **gebouwensector** is er een groot potentieel: McKinsey berekende in opdracht van VBO dat ons land tegen 2030 een energiebesparing kan realiseren van 48 procent (t.a.v. een **business as usual** scenario), ondermeer omdat de energieprestatie van onze gebouwen aanzienlijk lager ligt dan in onze buurlanden. Het hierboven vermelde studiewerk van WWF over de noodzaak aan klimaat- en energiedoelstellingen voor de periode na 2020 gaat uit van een renovatiegraad van het gebouwenbestand van 2,5 procent per jaar, in vergelijking met de huidige 1 procent in België. Het optrekken van die renovatiegraad zal **aanzienlijke CO₂-reducties** genereren, en **lokaal verankerde jobs in de constructiesector** creëren.

Onderzoek van Globe International toont aan dat 32 uit 33 grote economieën vooruitgang hebben geboekt op het vlak van klimaatbeleid. De waarde van de **cleantech** industrie verdubbelde tussen 2008 en 2011 tot 198 miljard Euro, en in 2011 overstegen investeringen in nieuwe hernieuwbare productiecapaciteit deze in fossiele brandstoffen. Innovatie en investeringen in groene technologieën ondersteunen, is dan ook van cruciaal belang om in Vlaanderen, België en de EU mee de vruchten te plukken van deze **industriële (r)evolutie**, en de daarmee gepaarde **jobcreatie in een kenniseconomie**.

Volgens de Europese Commissie is de totale **kost** voor het decarboniseren van het energiesysteem vergelijkbaar met een scenario dat niet verder gaat dan het huidige beleid: een realisatie hiervan op Europese schaal zou daarbij voordeliger uitvallen dan een parallelle nationale aanpak. Met het oog op de onzekerheid die gepaard gaat met bepaalde lage koolstof technologieën (bijv. CCS) en het bewezen groeipotentieel aan hernieuwbare energie, versterkt de vaststelling van de Europese Commissie de noodzaak aan een prioritaire inzet op de ontwikkeling van een waaier aan hernieuwbare energiebronnen.

De Wereldbank beschrijft in een recent rapport de **verwoestende impact** die **klimaatopwarming** van vier graden Celsius op wereldschaal teweeg kan brengen: dit niveau van opwarming zou al bereikt kunnen worden in 2060 als landen niet nu actie ondernemen om de noodzakelijke CO₂-reducties te realiseren. Voor Vlaanderen tonen verschillende scenario's aan dat klimaatopwarming tegen 2100 zal leiden tot meer hittegolven, nattere winters, drogere zomers met meer piekbuien, een stijging van de zeespiegel met 20 centimeter tot 2 meter, enz. De **internalisering van de potentiële schadekosten** voor de samenleving (economie, volksgezondheid, welzijn, enz.) als gevolg van klimaatopwarming vormen een bijkomend argument voor investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie.

Hoe?

Een **efficiënt beleid op Europees en nationaal niveau** kan bovenstaande voordelen voor klimaat en economie ontsluiten.

De Europese instellingen moeten een akkoord bereiken over een coherent klimaat- en energiepakket voor de periode na 2020 met bindende en complementaire doelstellingen voor hernieuwbare energie, energiebesparing en CO₂-reducties. Een recent rapport van het Imperial College of London, in opdracht van WWF-UK, toont aan waarom een CO₂-reductiestelling alleen niet volstaat:

- ▶ Specifieke doelstellingen en ondersteuning voor hernieuwbare energie zijn cruciaal voor het creëren van de nodige investeringszekerheid;
- ▶ Om nieuwe technologieën voldoende te ondersteunen zou een zeer hoge CO₂-prijs nodig zijn:

dit verhoogt het risico op **windfall profits** bij marktrijpe technologieën. Er is dus nood aan aanvullende en doelgerichte steun;

- ▶ Analytische en politieke barrières maken het moeilijk om een 'correcte' CO₂-prijs te bepalen. Een 'pragmatische' CO₂-prijs is zelden zaligmakend: flankerende maatregelen moeten deze tekortkoming verhelpen.

Een coherent pakket met bindende doelstellingen op Europees niveau is dus de meest efficiënte, effectieve en goedkope oplossing. Het creëert bovendien een **level playing field** tussen Europese lidstaten.

Ons land moet zich volledig inschrijven in de filosofie van een coherent Europees klimaat- en energiepakket. **Vlaanderen en België moeten echter nu reeds de nodige stappen nemen om zich voor te bereiden op de cruciale energietransitie waar het voor staat, in het bijzonder de uitstap uit kernenergie tussen 2015 en 2025.** Dit veronderstelt:

- ▶ Het ontwikkelen van een **visie op lange termijn**, in onderling overleg en concertatie tussen de regionale en federale regeringen, die toelaat om 100 procent hernieuwbare energie te bereiken in 2050;
- ▶ Het vastleggen van **tussentijdse doelstellingen** voor 2030 en 2040 in lijn met deze lange termijn visie en doelstelling;
- ▶ In plaats brengen van **concrete beleidsmaatregelen** ter promotie van energiebesparing en hernieuwbare energie. 3E berekende in opdracht van de milieubeweging dat drie eenvoudige en snel te implementeren maatregelen in de huishoudsector (elektrische verwarming), dienstensector (efficiënte verlichting) en industrie (pompen en ventilatoren) reeds een besparing van 5 procent op ons jaarlijkse elektriciteitsverbruik kunnen realiseren: een illustratie van het potentieel dat in ons land aanwezig is mits kordate actie, gekaderd binnen een bredere visie, wordt ondernomen.
- ▶ Voorzien in **financiering** via klassieke en innovatieve financieringsbronnen, in het bijzonder een efficiënte inzet van de inkomsten uit de veiling van ETS-rechten.

Nuttige links en leestips

WWF, Re-energising Europe: putting the EU on track for 100% renewable energy (http://awsassets.panda.org/downloads/res_report_final_1_1.pdf)

WWF, Re-energising Europe: cutting energy related emissions the right way (http://awsassets.panda.org/downloads/cutting_energy_related_emissions_the_right_way_.pdf)

WWF, The energy Report: 100% renewable energy by 2050 (http://www.wwf.be/_media/WWF_energy_report_239324.pdf)

Imperial college of London, On picking winners: the need for targeted support for renewable energy (http://assets.wwf.org.uk/downloads/on_picking_winners_oct_2012.pdf)

3E, Reducing energy consumption and peak power in Belgium (http://www.greenpeace.org/belgium/Global/belgium/report/2013/PP_PR106150_EEStudy_Presentation_20130115.pdf)

Bio

Jan Vandermosten is klimaat- en energiemedewerker bij WWF-België. Hij focust zich voornamelijk op de vertaling van internationaal en Europees klimaatbeleid naar de Belgische context.

WE WORDEN ALLEMAAL SOCIALE ONDERNEMERS

Bert Boone

.....

De woorden werkgever-werknemer zijn vandaag achterhaald. Meer dan ooit is elk van ons, in welk statuut ook, een sociale ondernemer in wording.

Met een samenleving en economie in volle transitie komt het er op aan voor iedereen het recht op arbeid en werk te blijven garanderen. Elkeen moet met de eigen talenten en mogelijkheden de kansen krijgen om bij te dragen tot de uitbouw van de samenleving met een eigen herkenbare rol.

De sociale economiesector heeft een structurele bemiddelings- en voorbeeldfunctie om elk bedrijf vaardig te maken in het nieuwe ondernemen. Maatwerk met mensen wordt de norm binnen de innovatieve arbeidsorganisatie van de toekomst. Duurzaam ondernemen wordt vooral buurzaam ondernemen. Een bedrijf zal worden afgetoetst op haar bijdrage aan de samenleving. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is inderdaad een vanzelfsprekendheid voor elke ondernemer die zichzelf respecteert en de nodige medewerkers voorhanden wil hebben voor de vervulling van zijn missie. Veel zorg voor de maximale inzet van het beschikbaar arbeidspotentieel op de arbeidsmarkt wordt de norm, indien we ondanks de demografische evolutie tot 2030, met een kleinere beroepsactieve bevolking voor de groeiende bevolking minstens dezelfde dienstverlening willen kunnen verwezenlijken.

Sociaal ondernemen wordt een buzzwoord!

De crisistijd legt momenteel de zwakten bloot van de globalisatie. Mensen zijn opnieuw op zoek hoe ze vat kunnen krijgen op hun leven en hun wereld. Niet voor niets is de coöperatieve opnieuw in opgang. Mensen gaan letsen. Burgers organiseren zich via samenaankoop. Ze vinden elkaar opnieuw in daadwerkelijke acties die er voor hen echt iets toe doen. In Europa vonden ze er het woord 'sociale cohesie' voor uit. Voor mij is het andermaal dat mensen in hun samen leven en werken opnieuw voor elkaar een gezicht krijgen. Je kijkt mekaar opnieuw in de ogen en gaat er samen tegenaan.

Recht op arbeid als hoeksteen van een samenleving

In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens werd het recht op arbeid opgenomen. Arbeid is en blijft een grote toegangspoort tot deelname aan de samenleving, tot integratie. Dit wordt algemeen erkend.

Toch kijken we te gemakkelijk naar de groep werkzoekenden alsof hun werkloosheid ook hun schuld is. Het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid is jarenlang op zoek gegaan naar objectivering van kenmerken van werkzoekenden om gepaste activeringsacties op te zetten. We geraakten vertrouwd met de evolutie in de begrippen van risicogroepen naar kansengroepen.

Vier categorieën worden vandaag als kansengroep benoemd en gemonitord: personen met een arbeids handicap; personen van allochtone afkomst; laag- of kortgeschoolden en 50-plussers. Telkens valt op hoe beleidsmakers hun best doen om deze personen niet diskwalificerend te benoemen en te benaderen. In het werkveld hangt er evenwel een zweem van 'mensen die moeilijker inpasbaar zijn, waarvoor de arbeidsomgeving extra's moet doen, waar talent schaarser aanwezig is,...'. Ondertussen vormt deze groep samen 70 procent van de Vlaamse arbeidsmarkt. Een illustratie hoe minderheidsgroepen een meerderheid gaan vormen. In feite werkt dit statistisch cijfer bevrijdend voor deze groepen. Het cijfer is zo ontstellend hoog dat het meer vertelt over de nood aan specifiekere monitoring om acties op maat te leveren in de arbeidsomgeving dan dat het iets vertelt over al deze individuele personen, vermeend minder talentrijk en versmolten in één kroes van risico of kans.

Waarom zouden we niet durven ingaan om de werkloosheidsverzekering (het schaamlapje omdat we het recht op arbeid niet kunnen waarmaken voor iedereen) om te zetten in een daadwerkelijk basisloon? De werkloosheidsvergoeding wordt gegarandeerd voor een bepaalde duurtijd van twee jaar. Hiertegenover staat dan dat de werkzoekende het recht heeft (en de plicht) om zich te activeren via een van de talrijke activeringsprogramma's in Vlaanderen. Iemand die twee jaar werkloos is, krijgt de kans/plicht om

zich in te zetten in een sociaal economieproject, waarbij de vroegere werkloosheidsvergoeding wordt omgezet in en aangevuld tot een basisloon, steeds met zorg voor doorstroming naar regulier werk. Dergelijke invulling zou tegemoet komen aan tal van maatschappelijke behoeften en meteen de competenties en talenten van mensen activeren.

Sociale economiesector in zijn laboratorium- en voorbeeldfunctie

In zijn boek 'De duurzaamheidsrevolutie' laat Herman Verhagen drie basisprincipes van duurzame ontwikkeling nazinderen. Het ruimtevaarderprincipe staat voor 'het geheel zien'. Niet de fragmentering in onderdelen, maar de mondiale gemeenschapszin als leidend principe. Met het principe van de muis en de olifant stelt Verhagen dat muis en olifant meer van elkaar leren dan twee olifanten. Hoe groter de onderlinge verschillen, hoe meer potentieel er is voor wederzijds leren. Het verjaardagstaartprincipe staat ervoor dat iedereen een gelijk stuk taart krijgt. Grote of kleine taart, dit beginsel van eerlijk delen wordt niet los gelaten.

De principes prikkelen om ze concreet te maken naar de plaats en de betekenis van sociale economiebedrijven in hun samenspel met reguliere bedrijven, overheid en samenleving. Zien we sociale economiebedrijven enkel als een kost of ook als een investering, 'omdat we het breder plaatje willen zien'? Wat hebben muis (sociale economie) en olifant (regulier bedrijfsleven) elkaar te leren? Heeft de sociale economie enkel een laboratoriumfunctie of is het echt een ondernemingsmodel in wording dat de reguliere economie kan inspireren? Accepteren ze elkaar in het economisch gebeuren? En wordt de taart in gelijke stukken verdeeld?

Voor mij zijn sociale economiebedrijven gangmakers van nieuwe ondernemersmodellen, waarin het streven naar winst binnen een breder geheel een meer passende plaats krijgt toebedeeld. Planet, people en profit worden qua rangorde door elkaar geschud. En maar goed ook!

Sociaal ondernemen wordt het woord en daad van de MVO-norm

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen is, zo stellen sommige ondernemers, een overbodige normering. 'Alsof elke onderneming zich moet gaan verantwoorden om te kunnen ondernemen.' Het kan inderdaad niet de bedoeling zijn dat de lasten voor het ondernemen verder worden opgedreven. Het is wél zaak dat burgers, klanten inzicht krijgen in de bedrijfsvoering. Waar staat elk bedrijf voor? Welke waarden hanteert het? De burger en burgerbewegingen hebben dan tijdig de kans om dit af te wegen ten aanzien van hun kijk op de samenleving.

Een definitie nodig van de sociale ondernemer? (Gehoord op een MVO-plaatform in Vlaams-Brabant):

- ▶ een Ondernemer
 - neemt risico's verbonden aan (het opstarten van) een onderneming
 - gericht op het genereren van inkomsten (hoofdzakelijk) via de verkoop van producten /diensten
- ▶ met Sociale Focus
 - gebruikt zijn onderneming als een instrument om sociale meerwaarde te creëren
- ▶ die Innoveert
 - wenst nieuwe, innovatieve oplossingen aan te reiken voor actuele sociale en ecologische uitdagingen

We worden met zijn allen sociale ondernemers

Werkgevers en werknemers? Het worden verouderde polariteiten.

Tegen 2015 dienen 450.000 jobs in Vlaanderen te worden ingevuld; 300.000 daarvan betreffen vervangingsvacatures. Tegelijk weten we dat tot 2030 de beroepsbevolking daalt tegenover een groeiende dienstenvraag en een groeiend bevolkingsaantal. De druk groeit op alle beschikbare arbeidspotentieel.

Het is dus alle hens aan dek om elk potentieel volwaardig en actief te benutten. Het technologisch slim werken vindt geleidelijk haar equivalent in de sociale innovatie. Ondernemers, onderzoeksinstituten en intermediaire organisaties op de arbeidsmarkt worden elkaars teamgenoten om de klus geklaard te krijgen. Met een andersoortige arbeidsorganisatie kan het arbeidspotentieel beter worden benut. En daarom worden we met zijn allen sociale ondernemers. Omdat de klus nu eenmaal moet geklaard worden!

Bio

Bert Boone (°1956) is een sociale ondernemer. In 1996 werd hij met Duet de sociale ondernemer van het jaar. Hij leidt momenteel een gespecialiseerd opleidingscentrum Job & Co, een sociale werkplaats Con Brio en een invoegbedrijf Duet cvba so, allemaal gevestigd te Gent. Hij is actief als lid van de raad van bestuur van SLN vzw, Steunpunt Lokale Netwerken, koepelorganisatie voor de ngo-opleiding- en begeleidingverstrekkers voor kansengroepen. In een eerder leven was hij algemeen directeur van het Europees Sociaal Fonds Vlaanderen, dat Vlaamse projecten die direct en indirect de tewerkstelling behartigen.

www.bmo-groep.blogspot.be

www.aanderand.be

www.socialeondernemers.be

WAAROM WE ONZE KERNCENTRALES TOCH MAAR BETER SLUITEN

Jan Haeverans

.....

Zou er iemand nog durven vliegen als scheurtjes waren vastgesteld in vliegtuigmotoren? Maar gelukkig gaat het hier ‘maar’ om kernreactoren.

Het zijn kleine berichtjes die ons nog nauwelijks verontrusten. In Fukushima is er voor de zoveelste keer op rij zwaar radioactief koelwater weggesijpeld, ‘maar die heeft het zeewater niet bereikt’, laat de uitbater van de kerncentrale weten. En in eigen land wordt de heropstart van Doel 3 en Tihange 2 nog eens uitgesteld, vanwege de fameuze scheurtjes in de reactorkuipen. Zou er iemand nog durven vliegen als scheurtjes waren vastgesteld in vliegtuigmotoren? Maar gelukkig gaat het hier ‘maar’ om kernreactoren.

Twee jaar na de kernramp in Fukushima zijn de voorstanders van kernenergie duidelijk aan de winnende hand. De gemoederen zijn bedaard, en de Japanners starten zelfs een aantal reactoren weer op. Volgens sommige berichten blijken de gevolgen van kernongelukken bovendien reuze mee te vallen. En Doel en Tihange zouden zowaar ook nog ‘schone’ energie produceren. Van een stralende toekomst gesproken.

Maar als je enkele cijfers en feiten op een rij zet, is het toch wel even schrikken.

Voor schattingen van het aantal slachtoffers van Fukushima is het nog te vroeg – straling is een trage doder, en bovendien erg moeilijk vast te stellen – maar voor Tsjernobyl zijn die cijfers er wel: de Wereldgezondheidsorganisatie schat het aantal slachtoffers van de ramp uit 1986 voorzichtig op 4000 à 9000, Greenpeace op 200.000. Zelfs al ga je ervan uit dat die laatste ‘hysterische groenen’ zijn en de anderen objectieve wetenschappers, dan nog zijn duizenden doden voor één ontplofte elektriciteitscentrale behoorlijk ijzingwekkend.

En daar blijft het niet bij: rond Fukushima werd een veiligheidszone van 20 kilometer getrokken. Rond Tsjernobyl zelfs een van 30 kilometer, nu al bijna drie decennia lang. Doe dezelfde oefening eens in Doel: binnen beide zones valt natuurlijk Groot-Antwerpen en de wijde omgeving, en met 30 kilometer kom je al aan de grens van Mechelen, en schiet je een flink eind op richting Gent, Turnhout of Breda. Zowat heel het economische hart van Vlaanderen zou in of net buiten de getroffen zone liggen. Of hoe je in één klap van een economische reus in Europa de absolute paria kunt worden.

En ook buiten de perimeter is het leven geen pretje. In Japan krijgen mensen die op tientallen kilometers van Fukushima wonen onder andere de raad om flessenwater te drinken, geen lokaal geteelde groenten te eten, kinderen zo weinig mogelijk buiten te laten spelen, en het gebied af en toe te verlaten. De straling is er vaak vele malen hoger dan normaal, maar ‘binnen

veilige normen’. Wie blijft er op zo’n plek wonen, als hij het zich kan permitteren om te verhuizen? En wie wil daar nog naartoe, daar investeren en produceren? En zouden echt al die internationale instellingen in Brussel blijven, als de kerncentrale van Doel gelijkaardige problemen zou kennen als die van Fukushima?

En dat zijn dan nog maar de gevolgen voor het hier en nu. Maar hoe ethisch is het om de wereld na ons op te zadelen met kernafval? Omdat wij schone energie toch wat ‘te duur en te onbetrouwbaar’ vinden? De kernbrandstof plutonium heeft een halveringstijd van 24.000 jaar, uranium doet er zelfs 704 miljoen jaar over om half zo giftig te worden. De cijfers zijn zo hallucinant dat ze ons voorstellingsvermogen te boven gaan.

Toch een kleine poging: stel even dat de Egyptenaren de piramide van Cheops hadden gebruikt om plutoniumafval op te slaan. We zouden het niet bijster sympathiek gevonden hebben van de farao en de zijnen, maar goed het spul zit er redelijk veilig. En zou er nog een kleine 20.000 jaar onaangeroerd moeten blijven voor het nog maar zijn halveringstijd bereikte. Dat is nog wel even.

En 704 miljoen jaar brengt ons nog immens veel verder. Vlotjes voorbij het ontstaan van de mens, voorbij de vroegste dinosauriërs, tot ver voor de tijd zelfs dat de bergketens die we kennen zich vormden, en de continenten uiteendreven. In mensentermen is het de eeuwigheid. En toch denken we ons kernafval al die tijd veilig te kunnen opbergen. Misschien dan toch maar een windmolen in onze ‘backyard’?

Bio

Jan Haeverans (1969) is sinds 2001 eindredacteur bij Knack Weekend en werkte daarvoor bij De Morgen. Op Knack.be schrijft hij regelmatig artikels en opiniestukken over milieu en duurzaamheid

<http://www.knack.be/opinie/columns/jan-haeverans/waarom-we-onze-kerncentrales-toch-maar-beter-sluiten/opinie-4000278381095.htm>

EEN DUURZAME DIENSTENECONOMIE VEREIST MEER SOCIALE INNOVATIE

Dries Maes

.....

Onze regio heeft nood aan meer duurzame productie- en consumptiepatronen. Zowel de overheid en bedrijven zijn zich hier sterk van bewust en veel initiatieven worden overwogen om dit te verbeteren. Eén initiatief is het omvormen van ons huidig consumptiemodel naar een duurzame diensteneconomie. Een technologische kijk toont dat dit idee veel potentieel heeft om de milieudruk te verlagen. Maar een economische analyse van zo'n dienstenmodel is heel wat minder aantrekkelijk, niet zozeer voor de bedrijven, maar eerder voor de klanten. De mogelijke gevaren van zo'n model verdienen meer aandacht. En de mogelijke oplossingen zijn niet vanzelfsprekend. Ze vereisen ondersteuning en activering van klanten en consumenten. Nu gaat de meeste aandacht naar de technologische innovatie om duurzame diensten te ontwikkelen. Maar er is evenveel ontwikkeling nodig van sociale instrumenten die de macht van klanten vergroot.

Een duurzame diensteneconomie kan een groot verschil maken om de milieudruk van ons huidige consumptiemodel terug te dringen. Het idee van een diensteneconomie is radicaal verschillend van ons huidige economisch model. Nu zorgen de korte levensduur en ingebouwde redundantie van producten voor een enorme milieudruk. De diensteneconomie wil hiervoor een systemisch antwoord geven. Volgens dit idee beslist een bedrijf om niet langer producten te verkopen, maar om de dienst van het product aan te bieden. Bijvoorbeeld een fabrikant van ijskasten kan zijn klanten veeleer een dienst aanbieden: gekoelde producten. De klant krijgt een ijskast thuis geïnstalleerd die eigendom blijft van de fabrikant. Deze verbindt er zich toe om het toestel te onderhouden en te vervangen indien nodig. De klant kan rekenen op gekoelde eetwaren, ongeacht het toestel dat in zijn keuken staat.

Deze verandering heeft veel positieve effecten. De fabrikant heeft plots wel voordeel bij een robuust toestel. Hoe langer het toestel goed functioneert, hoe minder hij moet langsgaan voor herstellingen. Bij vervanging recupereert de fabrikant zijn eigen toestel. Dan heeft hij er ook alle belang bij alles te hergebruiken. Dit spoort fabrikanten aan om toestellen te ontwerpen die volledig intern gerecycleerd kunnen worden en lang meegaan. Voor het milieu levert dat duidelijke voordelen op, en voor de economie loopt alles correct verder.

Het idee van duurzame diensten of innovatieve product-dienstencombinaties is een belangrijke pijler in het Nieuw Industrieel Beleid (NIB) van Vlaanderen. Er zijn al enkele innovatieve bedrijven die deze tactiek met succes in de markt brengen.

De realiteit van de markt en haar gevolgen

Dit verhaal heeft wel een schaduwkant. De duurzame diensteneconomie gaat ervan uit dat door competitie tussen bedrijven het meest duurzame apparaat zal winnen. In de praktijk zijn er heel wat mechanismen die vrije marktwerking tegengaan. En elk mechanisme vergroot de barrière met de klant. Als de dienstenleverancier bijvoorbeeld deel uitmaakt van een oligopolie, is de klantentevredenheid niet doorslaggevend. Een dienstencontract is ook complexer en minder transparant dan een productaankoop. Het kan gecombineerd worden met bestaande diensten zoals financiering of verzekering, met onverwachte bijkomende voorwaarden. De leverancier behoudt het eigendom van de machine, dus mag de klant het niet verplaatsen, uitlenen of aanpassen. De dienstenleverancier heeft ook het monopolie op de herstelling van zijn machines, wat een sterke hefboom is om andere zaken te verkopen. Want een dienstenleverancier levert ook andere diensten, en heeft er dus belang bij dat de klant bijkomende abonnementen neemt. Dit is ook mogelijk door verplichte bundeling van diensten die anders minder verkocht worden.

Een realistische marktwerking doet eraan twijfelen of de leverancier effectief de druk zal voelen om meer duurzame machines te maken. Deze dynamiek stimuleert ook nog altijd groeiende consumptie, en geeft geen aantrekkelijk toekomstperspectief. Deze marktmechanismen zijn niet nieuw of fictief. Ze bestaan al voor diverse diensten zoals in de telecom of energiesector. De duurzame diensteneconomie kan dit uitbreiden naar elk gebruiksapparaat binnen een huishouden.

Technologie bepaalt meer dan alleen emissies, het bepaalt ook macht

Wat hier principieel fout loopt is een groot onevenwicht in marktmacht tussen de leverancier en de klant. De oorsprong van zo'n macht ligt in de technologie, en de gevolgen tonen zich zowel op korte als op lange termijn. Technologie is niet neutraal, maar definieert een bedrijfsmodel en -grootte. Deze bepalen op hun beurt de marktmacht van de organisatie. Technologieën die op kleinere schaal toepasbaar zijn, of die een grotere flexibiliteit van de bedrijven toelaten, leiden minder snel tot zo'n machtsconcentraties.

De duurzame diensteneconomie is helaas vatbaar voor het ontwikkelen van machtsconcentraties. De productie- en verdeelsectoren van gebruiksapparaten zijn vaak al geconcentreerd, en een snelle omschakeling versterkt dit. Daarbij krijgen leveranciers een informatievoordeel omdat diensten complexer zijn dan de verkoop van producten. En dit voordeel werkt door in de tijd, aangezien een dienst over een lange periode loopt. De huidige initiatieven van het duurzame dienstenmodel drijven dit niet zover. De initiatieven die al gestart zijn met een dienstenaanpak zijn vooral innovatieve en flexibele nichespelers. Bij hen is de machtsverhouding meer evenwichtig. Het probleem stelt zich als grotere spelers uit een concentreerde markt besluiten om dit model te gaan toepassen voor particulieren. Momenteel gaat de publieke discussie hierbij vooral over de innovatieve technologie van deze bedrijven en over de milieu-impact. De algemene teneur is dus erg positief. Maar deze focus van het debat op de technische effecten is naïef. De discussie rond dit thema moet verruimen door oplossingen te zoeken om een machtoverwicht van een leverancier te voorkomen, of om de macht van klanten te vergroten.

Er is meer nood aan sociale innovatie

Om een machtoverwicht van een leverancier te beperken bestaan er al heel veel instrumenten, en deze kunnen aangepast worden aan de evolutie naar duurzame diensten. Vooral de wetgeving rond de nieuwe contracttypes, regeling van informatie-eigendom en aangepaste wetgeving voor gebruik van gebrevetteerd materiaal zijn cruciaal. Daarnaast

blijven strengere productiestandaarden belangrijke hefboomen om correcte producten te garanderen.

Het tweede aspect is het vergroten van de macht van de klanten. Dit is waarschijnlijk nog het moeilijkste. De macht van gebruikers van diensten is erg beperkt. Zo kan men zich opwinden over wanbeheer bij zijn bank, maar als klant heb je geen directe inspraak. De economische theorie zegt dat de klant naar een concurrent moet vertrekken. Maar bij een slechte marktwerking is dit een stuk moeilijker. Dit verklaart een tweede reden voor rigide markten, namelijk het feit dat de klant vaak passief blijft.

Nochtans zijn er wel veel mogelijkheden. Het zijn vooral de nieuwe technologische ontwikkelingen die hiervoor opties creëren. Het onafhankelijk on-line beoordelen van diensten zou al een eerste stap zijn. Dit groepeerd ook klanten en kan activerend werken. Het beschrijven van wantoestanden, opnemen van gesprekken met bedrijven, of individuele vergelijking van diensten zijn zaken die juridisch nu heel gevoelig liggen, maar in feite zouden ze gestimuleerd moeten worden. Decentrale feedback op reclameboodschappen of imago-correctie door klantgroeperingen zijn erg ingrijpende acties waarvoor nu nog geen platform bestaat, maar die de macht van de klant sterk kunnen vergroten.

Op lange termijn vergroot dit soort acties de dynamiek en innovatie in de markt. Eerder dan technologische innovaties te stimuleren die duurzame diensten mogelijk maken, is het beter dit soort sociale instrumenten te ontwikkelen. Elk onafhankelijk participatief initiatief dat klanten meer inspraak kan geven wordt argwanend bekeken door bedrijven, en juist daarom is steun hiervoor veel belangrijker. Er is nog een lange evolutie nodig in de geest van bedrijven vooraleer ze macht toelaten bij hun klanten. Maar ook klanten moeten er nog van overtuigd worden dat inspraak noodzakelijk is om hun mening te doen meetellen, en dat inspraak actie vereist.

Bio

Dries Maes (°1977) is onderzoeker Milieu-economie aan de Universiteit Hasselt. Hij bestudeert marktmechanismen en -effecten van overheidsmaatregelen die een duurzame industriële transitie stimuleren. Deze tekst geeft enkel de persoonlijke opinie van de auteur.

DE FABRIEK VAN DE TOEKOMST: MENS STAAT CENTRAAL

Mieke Van Gramberen

.....

De beste garantie om duurzame jobs in de industrie te creëren zal voortvloeien uit de mate waarin we erin slagen om het bestaande industrieel weefsel te transformeren naar een duurzame, door waarden gedreven én innovatiegerichte economische tak.

Sommige ‘fabrieken van de toekomst’ wijzen de weg. En wat zien we dan? Welnu, deze bedrijven innoveren en investeren op diverse terreinen tegelijkertijd onder meer door de toepassing van nieuwe technologieën, het organiseren in nieuwe waardenketens en netwerken, het investeren in duurzaamheid enz. Maar dit kan enkel als één noodzakelijke voorwaarde wordt ingelost: de ‘mens’ dient centraal te staan als het kloppend hart van de industriële transformatie van bedrijven.

Een goed personeelsbeleid zal daarbij niet volstaan. Een belangrijke uitdaging ligt in het verkennen én implementeren van een vernieuwd organisatiebeleid binnen de industrie. Een organisatiebeleid waardoor mensen opnieuw zuurstof krijgen en de organisatie in haar geheel wint aan wendbaarheid.

Een vernieuwd organisatiebeleid loont

Een recente bevraging van Prof. Volberda in Vlaanderen (2012) leert ons dat dit loont. Sociaal innovatieve bedrijven (die innoveren op vlak van strategisch management, nieuwe vormen van organiseren en werken) zijn beter in staat om nieuwe klanten aan te trekken (+22 procent), ze zien hun marktaandeel sneller groeien (+20 procent) en hebben een grotere productiviteit (27 procent). Daarenboven draaien deze bedrijven een substantieel hogere omzet (+19 procent) en maken ze meer winst (+26 procent).

De nieuwe vorm van organiseren en werken leidt niet alleen tot betere economische resultaten maar ook tot betere kwalitatieve jobs. Jobs waarin mensen met een grotere betrokkenheid/tevredenheid aan de slag zijn (Volberda +20 procent) en waarin mensen langer met goesting aan de slag blijven.

Hoe kan een bedrijf een meer innovatieve werk-organisatie tot stand brengen? Dit vergt een andere bedrijfscultuur en leiderschap maar het vergt vooral een andere bedrijfsorganisatie. Die bedrijfsorganisatie kan getypeerd worden aan de hand van vier bouwstenen.

Vereenvoudigde organisatiestructuren

Een eerste bouwsteen is het zorgen voor vereenvoudigde organisatiestructuren, die minder hiërarchisch georiënteerd zijn en toelaten om het productieproces te organiseren van ‘buiten’ (de klant) ‘naar binnen’. Dit soort organisatievormen kent minder bureaucratie, een minder groot ‘waterhoofd’ en

laat alle aandacht gaan naar hetgeen de organisatie centraal dient te staan: het primaire proces.

Teamwerk

Een tweede bouwsteen is het introduceren van teamwerk. In deze vereenvoudigde organisatiestructuur is multidisciplinair teamwerk een belangrijke bouwsteen. Teams krijgen een duidelijk herkenbare opdracht (compleet takenpakket en duidelijk herkenbaar geheel), alle noodzakelijke middelen (inzake coördinatie en afstemming) én voldoende autonomie (zowel inzake tijd, methode als volgorde) om deze opdracht tot een goed einde te brengen. En daarbij wordt een heel eenvoudige regel toegepast: alleen wanneer je een goede reden hebt om iets op een hoger beslissingsniveau (boven team) te leggen dan doe je het. Op die manier worden teams (van 8 tot 15 mensen) kleine cellen in de organisatie die een duidelijk afgelijnd resultaat kunnen halen, beschikkend over alle hefboomen die daartoe nodig zijn.

Autonomie

Een derde bouwsteen is kwaliteit van de arbeid en met name autonomie. Beschikken over voldoende autonomie in je job is cruciaal. Als men hoge eisen stelt aan werknemers en diezelfde werknemers beschikken niet over voldoende autonomie dan loopt het mis en zien we een significant hogere uitval van werknemers zelfs naar blijvende arbeidsongeschiktheid. Bij wijze van illustratie: 34,4 procent van de metaalarbeiders beschikt over onvoldoende autonomie (dat is significant hoger dan in de rest van Vlaanderen: 18,4 procent). Kortom er is nog veel

groeimarge in industriële bedrijven om slopende jobs (hoge eisen en weinig autonomie) om te zetten naar actieve jobs (hoge eisen en veel autonomie) en dit kan door aandacht te besteden aan het functieontwerp.

Nieuwe visie op arbeidsverhoudingen

Een vierde en laatste bouwsteen is een bijgestelde visie op arbeidsverhoudingen. Bovenstaande organisaties werken niet alleen minder hiërarchisch maar gaan ook uit van participatie en grotere inspraak op verschillende niveaus. Dit vertaalt zich onder meer in een andere verhouding met de werknemersvertegenwoordigers. Een dialoog die vertrekt van wederzijds respect en een gedeelde ambitie (waarde/visie) (Gittel, 2009). Dit veronderstelt een intensieve uitwisseling en gemeenschappelijke visie (Ramioul, 2013) rond diverse aspecten van de bedrijfsvoering (loonkosten, energie, materiaalverbruik, arbeidsorganisatie, etc.) en een cultuur van samenwerking (in plaats van controle).

Langer aan de slag

De vereenvoudigde organisatiestructuur wordt versterkt door een nieuwe bedrijfscultuur en andere omgang met

werknemers. In deze bedrijven wordt een doordacht kennis- en ontwikkelingsbeleid gevoerd. Werknemers kunnen langer aan de slag blijven door hen te stimuleren om bij te blijven met nieuwe technieken en ontwikkelingen. Bedrijven zijn beter voorbereid op een (mogelijke) uitstroom van medewerkers door een doordachte kennisoverdracht van oudere naar jongere werknemers.

Een beleid gericht op vitaliteit van werknemers schraagt het beleid inzake langer werken met goesting.

Als we erin slagen om deze manier van werken meer ingang te laten vinden in industriële bedrijven dan versterken we niet alleen onze concurrentiepositie maar bouwen we ook samen aan bedrijven waar we met z'n allen langer kunnen werken met goesting!

Gepubliceerd in (verkorte versie) in het themanummer Over.Werk 2013/2

Bio

Mieke Van Gramberen is Algemeen directeur Flanders Synergy, Innovatieplatform nieuwe vormen van organiseren

<http://www.flanderssynergy.be/-blog/a25/>

JOB-CREATIE DOOR HERNIEUWBARE ENERGIE: WERK AAN DE WINKEL

Danielle Devogelaer

.....

In 2011 bestelden de 4 ministers van Energie een haalbaarheidsstudie bij een consortium van drie wetenschappelijke instellingen. Het Federaal Planbureau, ICEDD en VITO werden aangezocht zich te buigen over de vraag of ons huidig energetisch systeem (dat niet alleen elektriciteit omvat, maar ook verwarming, koeling en transport) tegen 2050 kan omgebogen worden naar een 100 procent hernieuwbaar alternatief, en wat dit dan wel zou kosten. Na een jaar studiewerk kwam dit triumviraat tot het besluit dat een dergelijke doelstelling technisch gerealiseerd kan worden, maar dat er een belangrijke maatschappelijke omslag vereist is waarmee een aanzienlijk prijskaartje gemoeid is. Tezelfdertijd vallen er evenwel een aantal baten te rapen, zoals een significante daling van de invoerkosten van fossiele brandstoffen (olie, aardgas en steenkool) die niet alleen onze externe energiefactuur, maar ook de politieke en economische risico's die gelinkt zijn met deze invoer fors verbetert, een sterke terugval van de broeikasgasemissies gezien hernieuwbare energiebronnen geen directe emissies uitstoten met een miniaturisatie van nefaste lokale en minder lokale gezondheidsrisico's en schadekosten tot gevolg en, tenslotte, de mogelijkheid tot aanzienlijke jobcreatie.

Honderd procent hernieuwbare energie is mogelijk

In 2011 bestelden de 4 ministers van Energie een haalbaarheidsstudie bij een consortium van drie wetenschappelijke instellingen. Het Federaal Planbureau, ICEDD en VITO werden aangezocht zich te buigen over de vraag of ons huidig energetisch systeem (dat niet alleen elektriciteit omvat, maar ook verwarming, koeling en transport) tegen 2050 kan omgebogen worden naar een 100 procent hernieuwbaar alternatief, en wat dit dan wel zou kosten. Na een jaar studiewerk kwam dit triumviraat tot het besluit dat een dergelijke doelstelling technisch gerealiseerd kan worden, maar dat er een belangrijke maatschappelijke omslag vereist is waarmee een aanzienlijk prijskaartje gemoeid is. Tezelfdertijd vallen er evenwel een aantal baten te rapen, waaronder de mogelijkheid tot aanzienlijke jobcreatie.

Jobcreatie: 20.000 tot 60.000 nieuwe jobs

Wat die jobcreatie betreft, rekent het Federaal Planbureau op zo'n 20,000 tot 60,000 voltijdse equivalenten die tegen 2030 gecreëerd kunnen worden wanneer de overschakeling naar een hernieuwbaar systeem wordt ingezet. De berekening van dit aantal is gebaseerd op een (partiële) arbeidsintensiteitsmethodologie die toegepast werd op de Belgische context. Verschillende types van jobs worden onderscheiden en dit voor elk van de hernieuwbare trajecten die in 2050 uitkomen in een

volledig hernieuwbare maatschappij. Hoofdzakelijk is dit toe te schrijven aan het feit dat de arbeidsintensiteiten van hernieuwbare energietechnologieën hoger en de waardeketting langer is dan het geval is bij fossiele brandstoffen. Drie elementen dienen deze analyse aan te vullen en/of te nuanceren.

Belgische jobs

Een eerste aandachtspunt is de locatie van de jobs: zullen deze jobs puur en onversneden Belgisch zijn of verkassen naar het buitenland? Het antwoord is dubbel. Hoewel de grootschalige ontwikkeling van hernieuwbare energie ongetwijfeld aanleiding zal geven tot de invoer van zonnepanelen en turbines en hierdoor jobs gecreëerd worden in lageloon- of first moverlanden waar het produceren en exporteren aan competitievere prijzen kan gebeuren, is het ook zo dat belangrijke onderdelen van de waardeketting lokaal verankerd zijn. Te denken valt aan de installatie en het onderhoud van de panelen, de turbines, de centrales, de certificatie bij invoer, bij productie, de monitoring, het onderzoek, de recyclage, maar ook de isolatie, de renovatie, de installatie van warmtepompen, van driedubbel- en seizoensglas, ...

Netto-aangroei of duurzame verschuiving van jobs

Een tweede punt is het netto-aantal. Men hoort al eens de bedenking dat de implementatie van deze groene

filières belangrijke maatschappelijke meerkosten veroorzaakt die o.a. op de industrie worden afgewenteld, waardoor die laatste zich genoodzaakt ziet menselijk kapitaal de laan uit te sturen. Vertegenwoordigt een hernieuwbare systeemtransformatie dan slechts een broekzak-vestzakoperatie en wordt de jobcreatie door hernieuwbare energie uitgevlakt door het resulterende banenverlies in energie-intensieve sectoren? Ook hier is het antwoord dubbel. Hoewel er inderdaad stijgingen in de energie- en elektriciteitskosten voorzien worden, en deze inderdaad een impact zullen hebben op investeringen en werkgelegenheid, is een belangrijk deel van de mosterd te zoeken in energie-efficiëntie. Indien we er allemaal in slagen minder energie te verbruiken (maar voor deze energie wel meer te betalen), is het netto-effect op werkgelegenheid niet ex ante te bepalen. De uiteindelijke energiefactuur hoeft dus niet noodzakelijk duurder te zijn en te leiden tot massale ontslagen in energie-intensieve sectoren, op voorwaarde dat energie zo efficiënt mogelijk wordt geconsumeerd en er snel werk wordt gemaakt van het afdalen van de hernieuwbare leercurves.

We kunnen hier nog een stapje verder gaan en ons afvragen of deze jobs echt wel 'additionele' arbeidsplaatsen zijn of dat ze in de plaats komen van andere en zo de langetermijnwerkloosheidsgraad eigenlijk onaangeroerd laten. Allereerst dient opgemerkt te worden dat de analyse spreekt over 20,000 tot 60,000 nettojobs bovenop een referentiescenario (dus bijkomend t.o.v. jobs die reeds in de referentie worden gecreëerd) waarbij rekening wordt gehouden met het banenverlies in de fossiele en fossiele ketens. Vanuit een macro-economisch perspectief wordt echter meer geloof gehecht aan een verschuiving van de sectorale werkgelegenheid gegeven het (demografische) aanbod. Als illustratie de stelling van Professor De Grauwe dat industriële tewerkstelling in België een sterk dalende trend kent en ook naar de toekomst toe zal blijven krimpen, maar de remediëring hiervan door de dienstensector die dit banenverlies quasi volledig compenseert. Als we nu eenzelfde gedachtingang volgen en uitgaan van een constante werkloosheidsgraad gecombineerd met een verdere desindustrialisering van het werknemerspotentieel, zou deze gecompenseerd kunnen worden door een jobtoename in nieuwe (hernieuwbare) sectoren waarbij alzo aan een duurzame economie gebouwd wordt. Dus zelfs al komen deze jobs in de plaats van bestaande jobs in traditionele sectoren, als deze transitie de weg inslaat van een groenere, schonere en meer duurzame economie, geen additionele werkloosheid scheidt en het industriële banenverlies kan opvangen en heroriënteren, is dit dan geen echt voordeel?

De klimaatwijziging laat ons geen keuze

Hieraan verbonden kan de vraag gesteld worden of de hernieuwbare sector dan wel de beste sector is om overheidsinvesteringen en –geld naartoe te sluisen en of die ondersteuning, hoewel een jobkatalysator, wel de slimste investering is en niet eerder dient te gebeuren in sectoren waar meer werk gecreëerd kan worden. Hier wordt evenwel één element buiten beschouwing gelaten: de klimaatwijziging. Lord Stern, auteur van het befaamde Sternrapport dat reeds in 2006 de economische impact van de klimaatwijziging becijferde, gaat zelfs zover om dit fenomeen als één van de grootste marktfalingen in de geschiedenis te betitelen. Gegeven dit marktfalen en het niet incalculeren van een aantal externaliteiten in kostenberekeningen, kunnen vertekende conclusies rond overheidsbestedingen getrokken worden. De vraag of deze steun vanuit de overheid dan gegeven moet worden, wordt dan ook beter vervangen door hoe deze steun best wordt georganiseerd, m.a.w. welke beleidsmaatregelen leveren de hoogste baten/kostenratio op, welke politiek geeft het minst aanleiding tot delocalisatie en environmental leakage enz.

Institutioneel kader noodzakelijk

Ten derde dienen we te onderstrepen dat deze transitie er niet 'zomaar' zal komen. Het is niet omdat er gekozen wordt voor een omschakeling van het energetisch systeem dat deze fel begeerde jobs uit de lucht zullen komen vallen. Net daarom is het van cruciaal belang dat er een goede omkadering wordt voorzien, dat er een degelijk uitgedacht en transparant institutioneel kader wordt opgezet. Zonder dit cruciale kader is het illusoir om te denken aan creatie van jobs: jobs die resulteren uit de transitie zullen niet ingevuld geraken en de transitie vertragen, belemmeren of zelfs spaak doen lopen. Dit kader vergt een transversaal beleid dat menig beleidsveld omvat, maar in hoofdzaak opgebouwd moet worden rond drie domeinen: arbeidsmarkt, onderwijs & opleiding en innovatie. Investeren in menselijk kapitaal dient dus als topprioriteit te verschijnen op het 'to do'-lijstje van om het even welk lokaal, regionaal, nationaal of Europees bestuur indien men werk wil maken van en in een 100 procent-verhaal.

Bio

Danielle Devogelaer is energie-experte bij het Federaal Planbureau en één van de auteurs van de studie 'Towards 100% renewable energy in Belgium by 2050'

LOKALE DUURZAME MAAKACTIVITEITEN: TRANSITIE EN DUURZAME ECOSYSTEMEN ALS EXPORTPRODUCT

Mario Fleurinck

.....

Sinds 1996 balanceer ik op de dunne lijn van het economisch surrealisme, hoe verenig je namelijk de wensen van globaal georganiseerde multinationale welvaartsbouwers met een eigen sociaal-maatschappelijke en economische agenda gebaseerd op lokale duurzame consumptie? En waarom 1996? Wel, omdat ik toen de kans kreeg om in de VS kennis te verwerven rond decentrale digitale productie – veel later 3D printen gedoopt. De bedenkingen van toen vormen nog steeds de barrières van vandaag, we leven in een maatschappij met een socio-economische structuur gebaseerd op een democratische besluitvorming geolied en gevoed door een welvaartsgroeimodel. Dit model heeft haar diensten bewezen en een maximaal aantal mensen toegelaten om eraan te participeren, daarbij werd schaarste steeds weggewerkt door mentaliteitswijziging al dan niet ondersteund door technologische vernieuwing. Globalisering heeft een globaal herverdelingsmechanisme gecreëerd zonder voorgaande. En toch is er een duidelijke vraag naar bijsturing! Onze producten onderwerpen aan levenscyclusanalyses en maximaal voorbereiden op een circulaire economie, duurzaamheidscriteria voor import, een zelfregulerend systeem waarin de consument goed geïnformeerd wordt en beslist, investeren in de transitie naar een digitale lokale infrastructuur,... Producten worden gemaakt door mensen, en producten maken mens en planeet gezond, dit is het soort circulaire economie waar we voor gaan.

Zonder export geen waarde creatie of welvaartsgroei?

Vooraanstaande economen vormen toekomstige leiders, en daar is niets fout mee. Waar het wel fout gaat is wanneer ze daarbij de realiteit uit het oog verliezen of toekomstprojecties maken op basis van ervaringen uit hun verleden. Elk momentum heeft zijn specifiek karakter en de bijsturing ervan moet steeds gebeuren op basis van de democratische wens. En daarbij staat het eigen ecosysteem centraal, wanneer we rondom ons kijken stellen we vast dat de wereld, waarin wij leven, multicultureel is en overwegend gericht op de babyboom generatie. Deze groep heeft een sterke ontwikkeling gekend en de fundamenteen gelegd voor de welvaartstaat zoals we deze kennen. Aan de andere zijde vinden we de jonge generatie, bij deze leeft een sterk welzijnsbewustzijn, al dan niet gevoed door impulsen op basis van samenlevingsvorm, ervaring, schaarste en/of maatschappelijke instabiliteit. Ertussen zit de transitiegroep, zij zijn opgevoed met groei en consumptie en ondergaan opeenvolgende fases van snelle verandering. Het stemt me positief dat na een periode van vier jaar systeemcrisis we nog steeds van een positieve harmonie tussen de generaties kunnen spreken. Wat betekent dat er een

stille evolutie aan de gang is, bij deze evolutie ontstaat er een vorm van wederzijds begrip maar ook besef dat we met minder impact gerust evenveel kunnen realiseren. Dit structureren brengt ons bij impactmodellen, m.a.w. hoe vertalen we onze maakoutput in empirische modellen waarbij economische en ecologische drivers ‘samen’ gezien worden als een welvaart creërend model? Daarbij zetten we economische groei af tegenover een totaal-aanpak gebaseerd op systeeminnovatie en koppelen er de carbon footprint aan. Ervaring leert dat ecobonus systeemdiscussies steeds verzanden, daarom moet er een valorisatie komen gebaseerd op een duidelijk economisch lokaal aanbod. Geen opbod of conflictmodel maar een - op energie- en grondstofefficiëntie - gebaseerd maatschappijmodel met maximale focus op welzijnscreatie. Dat hierbij participatie centraal staat tekent zich meer en meer af, ook zakelijk.

Wie is er Minister van Financiën in de wolken?

De digitale evolutie – en dan voornamelijk de taxatie van de toegevoegde waarde – is vandaag een hot topic, zeker wanneer we het spiegelen aan de impact ervan en lokale

welvaartsbijdrage. De clash van Apple baas Tim Cook met de Amerikaanse overheid maakt één ding duidelijk. Bedrijven die digitaal opereren en zich internationaal organiseren gebruiken hun basisinfrastructuur om hun operationele activiteiten en logistiek te optimaliseren, ze brengen het product tot bij de consument. Het is niet realistisch om te besluiten dat ze hierbij lokale overheden belonen, multinationale digitale bedrijven linken direct met de consument. En de Cloud heeft op vandaag nog geen Minister van Financiën, laat staan een regelgevende overheid! En deze consument betaalt de producten met centjes waarop al naar gelang de regio tot 50 procent belastingen geheven werden. De productenleverancier gaat er dus vanuit dat de consument zijn maatschappelijke bijdrage al heeft geleverd. En dat is een faire deal, producten betalen met netto middelen, diensten en zorg financieren vanuit de publieke middelen. Maar wat indien mensen nu eens digitaal of internationaal verzorgd zouden worden? Hoe gaan we bvb om met digitale consultaties (lees: diagnoses) door specialisten actief in digitale zorgomgevingen of hoe gaan we om met goedkope netto zorg in Turkse tandheelkundige centra? Zeker wanneer deze diensten in de lokale markt niet concurrentieel zijn? Voor beide systemen is er geen coherent belastingsysteem, laat staan bestaat er de mogelijkheid om er een debat over te voeren, al begrijp ik zeer goed dat politieke moed geen kamikazeoefening moet zijn. En dit terwijl de vergrijzingsgolf en de beperkte interesse in zorg en maakberoepen ons quasi verplichten om dit te organiseren?

Wel, exact deze evolutie heeft de lokale maakindustrie al doorgemaakt, en daar heeft de vrije markt de harde les geleerd. Er zijn geen barrières voor outsourcing naar lage loonlanden, producten en processen worden internationaal verhandeld en hebben de productie-efficiëntie en welvaartsverdeling gemaximaliseerd. Geen enkele andere sector heeft deze trackrecord neergezet. Het gegeven dat we onze producten ook onderwerpen aan levenscyclusanalyses en maximaal voorbereiden voor een circulaire economie binnen de agenda 2020 is onze beste garantie op welvaartsbehoud. Maken doen we nog altijd, pas recent voeren we meer in dan uit. Aan de politieke leiders om structuren op te zetten die onze invoer duurzaam maken en onze ecosystemen niet overbelasten. Dit vanuit de demografische agenda, er zullen namelijk niet genoeg actieven zijn om alle 'end of cyclus' producten te ontmantelen en om te zetten in nieuwe producten. Wel indien we erin slagen om onze sociale economie te transformeren van 'productie' naar einde levenscyclus ondersteuning.

Product karakterisering is een basisvoorwaarde voor een circulaire en duurzame maakeconomie. En daarin zit de grote opportuniteit, want door de import te onderwerpen aan duurzaamheidscriteria creëren we nieuwe product/marktcombinaties. En dit systeem moet zelfregulerend zijn, de consument wordt geïnformeerd en besluit. Ben nu al benieuwd hoe we zullen reageren wanneer we vernemen dat onze Smartphone amper 0,01 procent lokaal toevoegt terwijl het einde levenscyclusverhaal hoog is en er een hogere maatschappelijke kost is dan het opbrengt?

Wanneer we nu digitale evolutie, op lokale toegevoegde waarde georganiseerde maatschappijmodellen en de demografische realiteit koppelen stellen we vast dat onze lokale herverdeling over onvoldoende publieke middelen dreigt te beschikken. Vooral omdat de basisinfrastructuur – voornamelijk transport, onderwijs, zorg en telecommunicatie – gebruikt worden door gebruikers met zeer beperkte toegevoegde waarde of beperkte productiviteit. En dit terwijl de transitie naar de digitale lokale infrastructuur handenvol geld kost. Hoe gaan we onze naorlogse structuur versneld afbouwen om plaats te maken voor de groeiende bevolking en de nieuwe uitdagingen van bvb de lokale digitale economie? Het hypothecaire krediet gekoppeld aan de meerwaardebelofte op vastgoed heeft mensen vooral overtuigd om te investeren met een horizon van 30 jaar. Nu moeten we deze deal maken met een collectieve agenda, m.a.w. mensen laten investeren in de basisinfrastructuur die hen maximaal kan laten participeren van collectieve welvaart, uitgedrukt in welzijn opnieuw met een lange termijn horizon.

Feit is dat we door onze landgenoten correct te informeren een hoger bewustzijn in return krijgen. Dit geldt uiteraard voor een deel van de maatschappij, ook daar speelt diversiteit. Dit bewustzijn hoeft geen breuk te betekenen met een verleden maar kan een aanzet zijn voor een fijne duurzame toekomst. Producten worden gemaakt door mensen, en producten maken mens en planeet gezond, dit is het soort circulaire economie waar we voor gaan. Digitaal of analoog, het zal mij een zorg wezen!

Bio

Mario Fleurinck is CEO van Melotte en Oprichter van het opensource digital manufacturing ecosysteem InnoCrowd .

NIEUWE ECONOMISCHE IMPULSEN VIA HET VERLEGGEN VAN LASTEN NAAR CONSUMPTIE EN CO₂-UITSTOOT

Peter Garré

.....

In zijn speech ter gelegenheid van het coöperatieve bankendebat van 14 mei 2013, waar het initiatief tot de oprichting van NewB (die werkt aan de oprichting van een coöperatieve bank) werd voorgesteld, deed Peter Garré een aantal opmerkelijke voorstellen. Zo moeten we volgens hem af van de klassieke tegenstellingen Milieu (behoud) versus Economie (en groei) of Arbeid en Kapitaal. De toekomst ligt in het zoeken naar een oplossing waarin ons talent wordt ingezet om arbeid en kapitaal samen te laten werken aan een duurzame economie met respect voor de draagkracht van de aarde en de mensen die erop leven. Hij pleit hierbij voor een breder debat over het verleggen van lasten naar consumptie en CO₂-uitstoot, waardoor nieuwe economische impulsen mogelijk worden. Ook moeten volgens hem de inspanningen in innovatie meer gericht worden op een circulaire en koolstofarme economie. Een uittreksel van zijn speech werd verwerkt tot de bijgevoegde impulsnota.

De context: crisis, welke crisis?

De financiële sector, de vastgoedsector en zelfs ondernemers in het algemeen hebben, alvast in Europa, de laatste tijd niet echt het beste imago. Hoewel de financiële sector een belangrijke schakel was, en nog steeds is, in de opbouw van de welvaart in de Westerse samenleving, ligt ze volgens velen ook aan de basis van de crisis waarin we dreigen te verzanden. Ook de vastgoedsector wordt dikwijls aanzien als de aansteker van ontsporende schuldpbouw. En ondernemers in het algemeen hebben dikwijls een slecht imago, alvast in Europa.

Een sector of een beroep heeft het imago dat het verdient en moet starten met introspectie en vervolgens samen met alle actoren in de samenleving werken aan een betere wereld.

Een ondernemer volgt de context (globaal en lokaal) waarin hij werkt op de lange termijn en is actief in een markt met een product of dienst dat klanten willen kopen aan een prijs hoger dan zijn kosten.

Een ondernemer volgt zijn of haar passie. Uit ervaring merk ik dat ondernemers diepgaand nadenken over de wereld waarin ze actief zijn. Ikzelf wil vanuit mijn handelen bijdragen tot een betere wereld, de toekomstige plek waarin mijn 5 kinderen hopelijk gezond en gelukkig opgroeien en hun leven verder ontplooiën. Eenvoudige evidente keuzes, met een grote impact op je handelswijze.

We worden dagelijks met negatieve beeldvorming geconfronteerd. De klimaatverandering, financiële crisis, oorlogen, natuurrampen. De mensen krijgen zo de indruk er niets aan te kunnen veranderen en berusten dan maar.

Toch zit de crisis voor een stuk tussen de oren. We leven nog altijd in een land van melk en honing: basisbehoeften, onderwijs, opleiding, sport en cultuur, persoonlijke ontwikkeling zijn beschikbaar voor iedereen.

De uitdaging: transitie

Vorig jaar mocht ik deel uitmaken van het inspirerende verhaal 'Stad Gent klimaatneutraal in 2050'. Binnen dit sterke transitieproject, dat dwars doorheen de klassieke aanpak van sectoren en belangengroepen heen liep, kwam ik in contact met mensen die dezelfde idealen nastreven vanuit een verschillende invalshoek. We ontwikkelden twintig verschillende transitiepaden, waarin opleiding telkens als cruciale factor naar boven kwam.

Dit traject ligt nu een jaar achter ons en ik moet vaststellen dat de transitiebeweging opnieuw moet opboksen tegen de klassieke benadering vanuit sectoren en bewegingen die ernaar streven om hun verworvenheden en bestaande belangen te vrijwaren uit schrik voor het onbekende.

De klassieke tegenstellingen Milieu (behoud) versus Economie (en groei) of Arbeid en Kapitaal vervuilen het echte debat. De toekomst ligt in het zoeken naar een oplossing waarin ons talent wordt ingezet om arbeid en kapitaal samen te laten werken aan een duurzame economie met respect voor de draagkracht van de aarde en de mensen die erop leven.

De overheid moet de spelregels vastleggen en vasthouden die nationaal en internationaal vertrouwen bevestigen en herstellen, in tegenstelling tot de huidige aanpak die eerder leidt tot een sfeer waarin vele initiatieven wordt gefnuikt.

Onze economie focust best op de basisbehoeften van elkeen. We moeten durven in vraag stellen wat we echt nodig hebben en wat niet en daarbij starten vanuit onze sterkten en kijken naar wat we reeds beter doen dan onze concurrenten. De inspanningen in innovatie moeten daarop worden gericht, minder versnippering, minder subsidies. Meer initiatieven ondersteunen, mede door gerichte communicatie over de sectoren heen ten behoeve van een circulaire en koolstofarme economie. Iedereen is het eens over een hervorming van de fiscaliteit met als doel minder lasten te leggen op arbeid. Te weinig wordt gedebatteerd over de economische stimulansen van een slimme heffing op basis van consumptie en CO₂-uitstoot. Noem het 'sustainable capitalism'.

Herman Van de Velde¹ voorspelt dat de voetafdruk van een bedrijf de basis zal worden van beoordeling en eventuele heffingen van bedrijven. Ikzelf heb ervaren binnen mijn bedrijf dat een forse reductie van de ecologische voetafdruk mogelijk is zonder kostenverhogingen. Door een energiezuinige bedrijfshuisvesting in het centrum van de Stad en een andere mobiliteit (STOP principe: stappen, trappen, openbaar vervoer, personenwagens) daalde de voetafdruk van Bopro in een periode van 4 jaar met meer dan 70 procent en mikken we op klimaatneutraliteit in 2020.

Door in te zetten op innovatie in koolstofarme bedrijfsprocessen in nieuw en bestaand vastgoed kan Bopro groeien in een krimpende markt en werken we sinds 2012 ook voor internationale klanten.

De interest daalt tot een historisch laagte record waardoor het rendement op spaartegoeden lager uitvalt dan de inflatie en het risico ontstaat op nieuwe vastgoedbubbels waardoor in reële termen een eigen huis voor velen financieel onhaalbaar wordt.

De overheid pakt uit met nieuwe spelregels en wil de belastingen verschuiven van arbeid naar kapitaal. Ik pleit voor een breder debat door lasten te verleggen naar consumptie en CO₂-uitstoot waardoor nieuwe economische impulsen mogelijk worden.

We moeten bouwen aan uitdagende toekomstgerichte projecten waarin de mensen kunnen geloven. Pas als de mensen vertrouwen hebben in de oplossingen die worden aangereikt, zullen ze consumeren en zullen de bedrijven activiteiten ontplooiën, rendabel zijn, jobs creëren.

Ik geloof in het traject naar een klimaat neutrale samenleving waarin we investeren in de toekomst en het goed is om te leven en te werken.

De zaden liggen klaar. Morgen de hand aan de ploeg slaan, samen!

Uittreksel uit de speech van Peter Garré ter gelegenheid van het coöperatieve bankendebat van 14 mei 2013.

Bio

Peter Garré is gedelegeerd bestuurder en algemeen directeur van BOPRO, een duurzame KMO die actief is in de vastgoed- en bouwsector.

www.bopro.be

¹ Tijdschrift Ondernemen, april 2013, p.3

EEN TOEKOMST VOOR HET SOCIAAL OVERLEG

Guy Van Gyes en Stan De Spiegelaere

.....

Na 4 jaar Europese crisis wordt het méér dan ooit duidelijk dat het neoliberal model geen duurzame antwoorden biedt op onze sociaal-economische uitdagingen van globalisering. De oplossingen moeten niet gezocht worden in minder, maar wel in meer sociaal overleg. Twee innovatieve pistes kunnen de toekomst van dit overleg ondersteunen. De eerste piste is een Europese looncoördinatie, de tweede een productiviteitsdebat over 'slimmer werken' in plaats van 'harder werken'.

Belgische traditie van sociaal overleg

Vooraleer we deze twee impulsen uitwerken over de toekomst van het sociaal overleg, lijkt het belangrijk eerst aan te geven wat 'sociaal overleg' is en meer in het bijzonder de Belgische variant daarvan.

Spreeken over 'sociaal overleg' start met te praten over 'arbeidsverhoudingen'. Arbeidsverhoudingen gaan over het structureren en reguleren van de arbeidsrelatie die bestaat tussen management en loontrekkende in een vrije markteconomie zoals de onze is. Het is daarbij zéér belangrijk om in te zien dat het om een inherent ongelijke relatie gaat. De werknemer verkoopt zijn arbeid aan een werkgever in ruil voor een vergoeding (economische ruilrelatie) en er ontstaat een gezagsverhouding tussen de werkgever en de werknemer. In deze relatie draait het dus om twee zaken, geld en macht. Belangen zijn dus in het spel. Sociaal overleg is een vorm van georganiseerde, collectieve besluitvorming tussen werkgevers- en werknemerskant om de tegenstellingen, problemen, conflicten op te lossen die deze arbeidsrelatie met zijn belangen van macht en geld oplevert. Het gaat om een vorm van economische democratisering, die we in twee grote fasen hebben opgebouwd in Noordwest-Europa: voor en na WOII en in de democratiseringsgolf van post-68.

Als kleine, open en exportgerichte economieën ontwikkelde België dichte, georganiseerde instituties van overlegorganen op nationaal niveau om de sociale vrede/cohesie te bewaren en de economische groei te stimuleren. Het gaat hierbij o.a. over vakbondsorganisaties en hun rol, minimumlonen, sectorale onderhandelingen, overleg tussen beleid en sociale partners, en dergelijke meer.¹

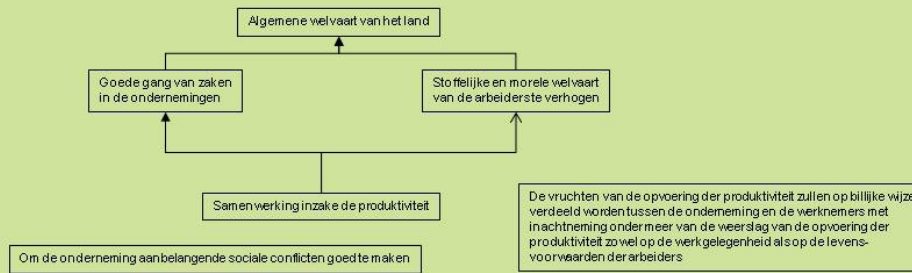
Het is vervolgens cruciaal om te beseffen dat dit systeem van economische democratie één van de

pijlers was van de welvaartsopbouw in ons land. Door er voor te zorgen dat niet alles van arbeid zomaar aan de markt en zijn ruwe wetten is overgeleverd, zorgde het als stabilisator mee voor de economische groei. Als fundamenteel waardepatroon lag daar het zogenaamde Fordistisch compromis aan de grondslag (zie figuur op volgende pagina).

Neoliberale lastpost

Vandaag zijn we 30-40 jaar verder. Een neoliberale hegemonie regeert al een tijd. In dit model wordt de georganiseerde, gecoördineerde vorm van sociaal overleg, die we in België kennen, als een lastpost beschouwd. Arbeid wordt in deze aanbodgestuurde economische strategie immers gezien als een kost, waarmee men moet concurreren. Lonen drukken, flexibele inzet, harder werken. Competitiviteit is het grote buzz-woord in dit model. Praten over de arbeidsverhouding mag en kan, maar dan liefst met zo weinig mogelijk wettelijk kader en op een decentraal niveau, waar de machtsverhouding tussen werkgever en werknemer sterker ligt. Het is waarschijnlijk geen toeval dat de neoliberale ingrepen van de Europese Troikas in landen zoals Griekenland, Spanje of Portugal ook inhield dat het collective CAO-systeem van loononderhandelingen werd ondergraven. Als het Europese beleid de kans krijgt (cf. Trojkas), gaat het voor harde ingrepen: afschaffing van automatische loonindexering, het bevriezen en laten dalen van minimumlonen en sectoroverleg uitschakelen met 'opting-outs' voor bedrijven.² Het is evenmin toeval dat het vooral rechts-conversatieve partijen zijn die in het Belgische parlement keer op keer wetsvoorstellen indienen tot verdere afbraak van het systeem.

Oude beleidstheorie: Fordistisch compromis

Werknemers	Werkgevers
Het werkgeversgezag erkennen en eerbiedigen	De waardigheid van de arbeiders eerbiedigen
Werk plichtsgetrouw uit te voeren	Werknemers rechtvaardig te behandelen
Paritaire praktijken na te leven	Vakbondsvrijheid en -lidmaatschap niet te hinderen

Pijler van een duurzaam alternatief

Vandaag weten we na 4 jaar Europese crisis méér dan ooit dat dit neoliberale model evenwel geen duurzame antwoorden biedt op onze sociaal-economische uitdagingen van globalisering, ecologische transitie en demografische vergrijzing. In elk geval niet voor méér dan een happy few in Europa. In de keuze of zoektocht naar een méér duurzaam economische strategie willen we daarom een pleidooi houden voor een herstel en versterking van het sociale overleg. Het is het instrument bij uitstek dat er voor zorgt dat niet alles aan de harde wetten van de markt onderhevig is en aldus voor een beter, gebalanceerd groeimodel zorgt. Voor dit herstel en versterking moeten volgens ons zeker twee innovatiepistes worden bewandeld.

Europese looncoördinatie

Voor een post-crisis Europa zullen we opnieuw moeten kiezen om lonen te zien als een instrument niet enkel om mekaar via arbeidskostdumping naar de dieperik te concurreren, maar als een instrument om de (duurzame) vraag te stimuleren en onze economie te richten naar innovatie. Recente inzichten van vraaggestuurde economische groeitheorie tonen aan dat het inkomen van de modale (werk)mensen de motor is van de wereldeconomie. De groeiende inkomensongelijkheid is daarbij zeer contraproductief. De Europese looncoördinatie – Europese economische governance- krijgt stilaan vorm, maar doet dit voorlopig zonder sociale partners, laat

staan dat deze een autonome rol vervullen. De Duitse loondumping voert voorlopig de hoge toon.

In het kader van een solidaristische loonpolitiek wordt een belangrijke macro-economische rol toebedeeld aan een minimaal Eurozone loonbeleid dat kijkt naar inflatie en productiviteit. Het gaat dan om de toepassing en uitwerking van ‘automatic stabilizers’ zoals minimumloon en automatische loonindexering toegepast op het juiste niveau/tijdstip, lees Europees. Concreet: een minimumloon als minstens 50 of 60 procent van het mediaanloon in een land/regio; een basis aan loonindexering gekoppeld aan de 2 procent inflatie-target van de Europese Centrale bank.

Ander productiviteitsdebat

Het gaat verder om een verschuiving in het productiviteitsdebat van ‘harder werken’ naar ‘slimmer werken’, van economische groei naar duurzame groei en van een focus op materiële welvaartsverbetering (‘consumeren’) naar een duurzaam welzijnsperspectief (‘met goesting werken’). Deze aanpak moet werkgevers er eens en voor altijd van overtuigen dat nog méér flexibiliteit het meerwaarde-zoeken als onderneming echt niet helpt. Inspraak en vertrouwen zijn de weg naar innovatie. Autonomie, leermogelijkheden, interessante en uitdagende jobs zorgen er voor dat de werknemer op zoek gaat naar innovatie en meedenkt met vernieuwing in het bedrijf.³ Arbeidsvoorwaarden zoals jobzekerheid of specifieke vormen van beloning spelen op dit vlak een secundaire rol. Sociaal overleg

op bedrijfsniveau moet dus méér dan ooit over nieuwe vormen van arbeidsorganisatie gaan.⁴ Het betekent sleutelen aan de institutionele rechten van de bestaande overleginstanties op bedrijfsniveau; op een andere manier naar economisch-financiële informatie kijken; het onderhandelingspatroon over arbeidsvoorwaarden uitbreiden met een samenwerking rond een participatievere arbeidsorganisatie en nieuwe HR-instrumenten (bv. competentie management).

Bio

Guy Van Gyes is als onderzoeksleider verbonden aan het HIVA-KULeuven. Hij verricht en begeleidt er onderzoek naar arbeidsverhoudingen en werknemersinspraak.

Stan De Spiegelaere is onderzoeker bij het HIVA-KULeuven. Hij doet onderzoek naar innovatief werkgedrag, arbeidsregulering en HR management.

eindnoten

- 1 Deze collectieve vorm van arbeidsverhoudingen wordt gekenmerkt door: vakbondsbetrokkenheid, -erkenning en integratie; wettelijke kaders, ihb. met betrekking tot minimumloon en algemeen bindend verklaring van CAO's; gecentraliseerde, sterke organisaties; relatief gecentraliseerde en gecoördineerde vormen van collectief onderhandelen met de sector/bedrijfstak als heel belangrijk niveau; (technocratische) beleidsconcertatie in het sociaal-economische veld; een mix van zelf-bestuur en overheidsoptreden in sociale zekerheid; integratie van de arbeidsfactor op bedrijfsniveau door mechanismen van informatie en consultatie (cf. ondernemingsraden). Voor een uitgebreide typering van het Belgische systeem, zie: Van Gyes, G., Segers, J., Hendrickx, E. (2009). In het gelijke onze verschillen... Het Belgische collectieve systeem van arbeidsverhoudingen gespiegeld aan Nederland. Tijdschrift voor HRM, 12 (1), 67-96.
- 2 Voor meer achtergrond: Van Gyes, G., Vandekerckhove, S., De Spiegelaere, S. (2013). De verkeerde gebeten hond: cao-lonen in Europa. De Gids op Maatschappelijk Gebied: Blad met Mening (m/v), 104 (3), 30-38.
- 3 Voor meer argumentatie, zie De Spiegelaere, S., Van Gyes, G. (2012). Employee Driven Innovation and Industrial Relations. In: Høyrup S., Bonnafous-Boucher M., Hasse C., Lotz M., Møller K. (Eds.), Employee-Driven Innovation: A New Approach, Chapt. 12. Hampshire (UK): Palgrave Macmillan, 230-245.
- 4 Zie voor inspiratie: www.flanderssynergy.be

WEGWERKEN DREMPELS ENERGIEZUINIG (VER)BOUWEN LEIDT TOT DOORGEDREVEN ENERGIEBESPARING

Jonathan Lambregts

.....

Heel wat gebouwen in België zijn oud, amper geïsoleerd, hebben te kampen met een flinke tocht in huis of moeten het stellen met enkele beglazing. Daardoor verbruiken we onnodig veel energie. Willen we onze klimaat- en energiedoelstellingen halen, dan moet de energieprestatie van het huidige gebouwenbestand dringend geoptimaliseerd worden. Renovaties moeten vergaand zijn zodat we binnen een aantal jaar niet geconfronteerd worden met onvoldoende gerenoveerde gebouwen en de daaraan gerelateerde kosten. Bovendien moeten de huizen die vandaag gebouwd worden klaar zijn voor de toekomst. Dat wil zeggen ten minste energieneutraal, maar beter nog energieproducerend.

De meerkost die dergelijk beleid met zich meebrengt verdient de nodige aandacht. Rentevoordelen op hypotheekleningen bij duurzame (ver)bouwprojecten of verschillende derdebetalerssystemen vergroten het budget. Maar ook investeringen die rendabel blijken, blijven onuitgevoerd. Een laagdrempelig en betrouwbaar aanbod van informatie over het technisch bouwproces en de resulterende besparing is essentieel om potentiële (ver)bouwers en vakmensen te overtuigen van de meerwaarde van een energiezuinige aanpak. Daarnaast werken complexe ondersteuningsmechanismen afschrikwekkend en blijven ontoereikend voor sociaal zwakkeren. Extra aandacht besteden aan hen voor wie de energiefactuur de grootste last vormt, is daarom de enige manier om doorgedreven energiebesparing te verwezenlijken.

Energie-intensief Vlaanderen

Om aan onze energiebehoeftes in gebouwen te voldoen, gebruiken we in België 35 procent van de primaire energieconsumptie. Dat is 72 procent meer dan het Europees gemiddelde. In vergelijking met West-Europa (EU15), heeft Vlaanderen na Finland de hoogste energie-intensiteit in gebouwen. Zelfs in vergelijking met de gehele EU (EU-27) verbruikt Vlaanderen 31 procent meer energie dan het Europees gemiddelde². Er blijft een groot besparingspotentieel onbenut in de gebouwensector, waar woningen instaan voor 73 procent van het totale energieverbruik van het gebouwenbestand³. Uit een recentelijke enquête van het VEA blijkt dat in Vlaanderen 76 procent van de woningen beschikt over dak- of zoldervloerisolatie, 41 procent over muurisolatie, 28 procent over vloerisolatie en 11 procent over kelderisolatie. Bovendien heeft al 92 procent van de woningen dubbel glas⁴. Toch blijft Vlaanderen een van de meest energieverslindende regio's van Europa en blijft er een

economisch besparingspotentieel van 50 procent bij woningen en 30 procent in tertiaire gebouwen.

Het is dus van cruciaal belang dat het beleid maximaal inzet op energiebesparing in de bestaande woningen. Indien het die beslissing neemt is een besparing op het primair energieverbruik mogelijk van 25 procent tegen 2020 (t.o.v. een business as usual scenario)⁵.

Innoveer voorbij de Europese norm

Het is de hoogste tijd om op alle beleidsniveaus het energiebesparingspotentieel in het woningbestand aan te pakken. Ook op Europees niveau wordt het belang van een ambitieus energieprestatiebeleid in woningen onderstreept. Lidstaten worden vanaf 2021 verplicht uitsluitend 'Bijna Energie Neutraal' te bouwen. Wat dat precies betekent is voorlopig nog voor interpretatie vatbaar. Maar dat neemt niet weg dat de bouwsector moet voorbereid worden op die toekomstige standaard.

Dat kan alleen door de norm trapsgewijs strenger te maken in een meerjarig traject dat ruim op voorhand

2 Milieueffectenrapport MIRA 2012

3 McKinsey (2009) Naar energie-efficiëntie van wereldklasse in België

4 Het energiebewustzijn en -gedrag van de Vlaamse huishoudens 2011

5 Fraunhofer Institut (2009) Data Base on Energy Saving Potential

wordt aangekondigd. Aangezien renovaties gemiddeld om de 30 jaar voorkomen, is de beslissing van de bouwheer bij de aanvang van het project bepalend voor de toekomst van het gebouw. Om te anticiperen op de energieprestatie-eisen van de toekomst, die na 2021 blijvend verstrengen, is toekomstgericht bouwen de enige optie. Dat wil zeggen als verplichte norm voor nieuwbouw: energieneutraal. Zo wordt vermeden dat men binnen een aantal jaar geconfronteerd wordt met onvoldoende gerenoveerde gebouwen en de daaraan gerelateerde kosten. Strengere normen met als einddoel energieneutraal in 2021 stimuleert de verdere ontwikkeling en creatie van innovatieve bouwwijzen en technieken, economische groei en tewerkstelling.

Maar waarom de lat leggen op energieneutrale woningen vanaf 2021, als het nu reeds mogelijk is om energieproducerende gebouwen te realiseren? Een doorgedreven isolatie van het gebouw in combinatie met de juiste luchtdichtheid en correcte ventilatie beperkt de energievraag tot een minimum. Een combinatie met hernieuwbare energiebronnen zoals fotovoltaïsche panelen kan resulteren in een gebouw dat netto energie levert. Zo staat het gebouw niet alleen in voor het energieverbruik van de inwoner, maar fungeert het als een kleine energiecentrale wat naadloos past in het gedecentraliseerd energiesysteem van de toekomst. Om van energieproducerende woningen een realiteit te maken, is stimulerend beleid nodig waarbij dergelijke projecten worden aangemoedigd.

Adequaat beleid maakt dat mogelijk. Allereerst dient de overheid het goede voorbeeld te geven door zelf enkel nog energiezuinig te bouwen. Bovenal is het essentieel om het beleid af te stemmen op de voorlopers onder de bouwfirma's, niet op de middenmoters en al helemaal niet op de achterblijvers. Die laatste twee groepen volgen, eens de kogel door de kerk.

Voorzie rentevoordelen en rollende financiering

Energiezuinig bouwen botst onvermijdelijk op een meerkost. Gezinnen moeten nog veel meer gestimuleerd en ondersteund worden in hun zoektocht naar een energiezuinige woning door deze financiële drempel te overwinnen. Hoewel de hoge initiële kostprijs op termijn wordt terugbetaald met de bespaarde energiekosten, vereist de aankoop een hoger budget. Om die meerkost aan het begin van het project te kunnen dragen, moeten mechanismen zoals een groene lening of een renteverlaging op de hypotheeklening in het leven geroepen worden. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor de financiële instelling die potentiële leners dient te informeren over de mogelijke financiële voordelen bij een duurzaam (ver)bouwproject.

De basisinvestering is eveneens een van de grootste drempels om te renoveren. De meest efficiënte wijze om dit te verhelpen is de creatie van een rollend fonds dat de basisinvestering voor renovatie

draagt en zich laat vergoeden uit de energiewinst. Een beloftevolle denkpiste waarvan een eerste concrete uitkomst, het Fonds voor de Reductie van de Globale Energiekost, een betere bekendmaking verdient. Meer informatie over stimulerende maatregelen zoals energiescans en premies voor dakisolatie zijn essentieel voor de effectiviteit van het beleid.

De huurder-verhuurders impasse noodzaakt extra aandacht. Het blijft moeilijk om verhuurders te overtuigen om energiebesparende maatregelen uit te voeren waarbij niet zij, maar wel de huurder de vruchten plukt van een lagere energiefactuur. Minimale energieprestaties (zoals een minimale 'EPC-score') moeten opgelegd worden als voorwaarde voor verhuur. Wat echter niet mag leiden tot een tekort aan woningen op de huurmarkt. Het systeem van Sociale Verhuur Kantoren biedt heel wat mogelijkheden maar kan niet elke verhuurder overtuigen om zijn of haar woning af te staan. Een derdebetalersysteem biedt in combinatie met energieaudits bijkomende financieringsmogelijkheden.

Verlaag evenzo de niet-financiële drempels

Toch is het niet altijd enkel het budget dat dwars ligt. De voorkeur van de bouwheer gaat vaak eerder uit naar een keuken met technologische snuffjes of comfort in de badkamer, dan naar een extra laagje isolatie. Dat is mede het geval bij renovatie waar een gebrek aan informatie een hoge drempel vormt. Bij de bouwheer ontbreekt kennis over het persoonlijk energieverbruik, de bestaande technieken en over de financiële voordelen van een mogelijke renovatie en de resulterende energiebesparing. Het wordt al snel 'een heel gedoe', waardoor routinehandelen moeilijk kan doorbroken worden.

Daar komt het belang van kennis en informatie kijken dat op een begrijpelijke manier aan de man wordt gebracht. Er is een nood aan laagdrempelige woonwinkels die op een betrouwbare manier informatie verschaffen. Daarenboven zijn bouwprofessionelen niet altijd op de hoogte over hoe technische problemen te overwinnen. Tegenstrijdig advies van experts kan lijden tot een gedemotiveerde bouwheer. Het is zodoende van belang dat opleidingen in energiezuinig bouwen verplicht worden voor alle bouwprofessionelen, zodat er meer consensus bestaat over hoe energiezuinig (ver)bouwen.

Vermijdt het mattheuseffect bij de ondersteuning

De financiële ondersteuningsmechanismen zijn in theorie beschikbaar voor ieder die daar een aanvraag naar doet. Maar de praktijk vertoont een vertekend beeld. Een touw knopen aan de administratieve constructie van vergunningen en premies is een hele opdracht die niet voor iedereen is weggelegd. Enkel de enthousiaste

aanvrager houdt de administratieve lijdensweg vol tot aan de eindstreep. Het kan dan ook geen verrassing zijn dat het mattheuseffect optreedt. Op het einde van de rit geniet enkel de gegoede en hoger opgeleide bouwheer van de bestaande premies, hoewel de steun net broodnodig is voor de sociaal zwakkeren.

Een ondersteuningsmechanisme dat over een meerjarig traject wordt vastgelegd en over die termijn kan gehandhaafd worden, met een duidelijk - bijvoorbeeld degressief - verloop, biedt de aanvrager zekerheid vanaf het begin. Een vereenvoudiging en afstemming van de verschillende ondersteuningsmechanismen moet ervoor zorgen dat meer mensen de stap kunnen zetten naar een energiezuinige woning.

Focus op de sociaal zwakkeren

Energiezuinig bouwen vereist een groter budget en is daarom niet voor iedereen vanzelfsprekend. Als men

een doorgedreven energiebesparing wil bekomen waarbij het hele woningbestand onder handen genomen wordt, is het onvermijdelijk extra aandacht te besteden aan de armsten. Zij bewonen immers de meest energieverslindende woningen. Alhoewel het hebben van een woonst enige zekerheid biedt, maakt de hoge energiefactuur overleven moeilijk. Energiebesparing biedt een uitweg. Zowel uit sociaal- als milieu-oogpunt is het essentieel om het beleid af te stemmen op deze doelgroep. De genoemde financiële en niet-financiële drempels voor de aankoop of renovatie van een energiezuinige woning, moeten weggewerkt worden.

Biografie

Jonathan Lambregs is Beleidsmedewerker
Energie bij de Bond Beter Leefmilieu

HERINDUSTRIALISERING VOORBIJ GLOBALISERING

De Blauwe Economie biedt concrete perspectieven voor een relance van de economie

Gunter Pauli

.....

De statistieken zien er slecht uit. De werkloosheid stijgt en degenen die een job hebben worden slecht betaald. De jongerenwerkloosheid is zo hoog dat zelfs een volgehouden groei over verschillende jaren nooit het huidige arbeidsaanbod in het komende decennium zal kunnen absorberen. De werkloosheidscijfers van jongeren in Spanje (57 procent) en de onmenselijke excessen in Palestina (bijna 100 procent van de jongeren onder de 26 heeft geen job) tonen aan dat ons huidige ontwikkelingsmodel en politiek kader niet werken. Het blind streven naar schaalvoordelen, waarbij gestandaardiseerde producten gemaakt worden tegen een zo laag mogelijke kost, gebruikmakend van goedkope transportmiddelen, creëert de voorwaarden waarbij werkloosheid een vast gegeven wordt en zelfs een randvoorwaarde om de markt efficiënt te laten functioneren. Wat nodig is, is een omwenteling van het business model, waarbij waarde gecreëerd wordt uit wat lokaal beschikbaar is, waarbij grondstoffen op een meervoudige manier ingezet worden en verschillende inkomstenstromen genereren zonder de lokale ecosystemen in gevaar te brengen, waarbij afval een grondstof wordt. Een herindustrialisering die hand in hand gaat met een revival van de primaire sectoren (landbouw, vis- en zelfs mijnbouw) is dus mogelijk en kan zorgen voor een sociaal en ecologisch rechtvaardige economische groei die jobs creëert in plaats van het huidige model dat werkloosheid en armoede in stand houdt.

De markt heeft schaarste nodig

Schaarste vormt de basis van de marktwerking en zorgt, zo veronderstelt men, voor een efficiënte verdeling van hulpbronnen. Dit betekent echter op vandaag dat niet alleen werkloosheid, maar ook armoede noodzakelijk zijn om een efficiënte werking van de markt te garanderen. Het falen van de klassieke economische recepten (stimuleren van de vraag en ingrijpen op het aanbod) om armoede te bestrijden en van de hulpprogramma's van de Verenigde Naties, doen mij geloven dat de marteconomie, hoe deze vandaag funtioneert, armoede in stand houdt en werkloosheid nodig heeft.

Zorgt kostenbesparing voor welvaartscreatie?

De kern van het probleem ligt in de illusie dat het verlagen van de productiekosten van een product zou leiden tot welvaartscreatie voor iedereen. De productie van 'junk' aan lage prijzen heeft geleid tot een hardnekkige zoektocht naar lageloonlanden, waarbij lage lonen en een lakse milieuregulering samen met de vlucht naar belastingparadijzen, de voorwaarden zijn om competitief te kunnen zijn in deze geglobaliseerde economie.

Besparen op kosten en op de lokale gemeenschap

Een andere fundamentele fout die gemaakt wordt, is dat gemeenschappen gereduceerd worden tot consumenten met koopkracht. Gemeenschappen zijn echter niet ontworpen om te consumeren tegen de laagst mogelijke kost. **De lokale economie wordt in de eerste plaats gedreven door meer waarde te creëren uit wat lokaal voorhanden is.** Indien de primaire en secundaire sector echter geëlimineerd worden omwille van 'het grote moderniseringsproject', dan blijft er binnen de lokale gemeenschappen weinig over om waarde mee te creëren in de geglobaliseerde economie.

Als de economie gedreven wordt door MBA 's (Master of Business Administration) die geleerd hebben hoe ze, tegen alle humane en ecologische logica in, deze kostenbesparingsdrift kunnen externaliseren, wat noodzakelijk is binnen de logica van een betere cashflow, dan ontstaat er een privésector die niet anders kan dan jobs te schrappen en hiervoor beloond wordt op de beurs. Het management moet zoeken naar de goedkoopste hulpbronnen en de kortste productlevensduur,

de vraag stimuleren en kosten externaliseren, inclusief recyclage. De institutionele lock-in van technologieën houdt fundamentele innovaties tegen om de eenvoudige reden dat deze doorbraken de bottom line van één bedrijf in gevaar brengen.

De enige manier in deze context om een menselijke facelift te geven aan een onderneming is via het doorvoeren van een high profile programma op het vlak van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO), met de nodige initiatieven op het vlak van public relations ter ondersteuning. Maar wat voor MVO-projecten grote ondernemingen ook ondernemen, het businessmodel dat aan de basis ligt blijft gewoon gebrekkig vanuit het standpunt van de burgers (consumenten) die ze zouden moeten dienen.

Van kosten besparen naar waarde toevoegen aan wat we hebben

Zodra we de logica omdraaien en de focus van kosten besparen verleggen naar waarde toevoegen, en eens we beslissen om te vertrekken van wat we lokaal hebben in de plaats van wat we zouden kunnen invoeren, komt er echter een enorme nieuwe dynamiek vrij. Ik pleit hierbij dus niet voor het einde van de markteconomie, maar voor het in evenwicht brengen van de obsessie voor lagere kosten met de zoektocht naar toegevoegde waarde.

Nu we een inventaris van bijna 200 projecten wereldwijd hebben, terwijl we gewoon gestart zijn met het omzetten van koffie-afval in kwaliteitsvolle champignons, is het duidelijk dat lokale productie die gebruik maakt van de beschikbare hulpbronnen, jobs creëert, zorgt voor gezond voedsel en een competitieve industrie creëert die gebruikt wat beschikbaar is.

Het is echter niet de bedoeling om geslaagde projecten op grote schaal te repliceren in gestandaardiseerde faciliteiten. De omzetting van kleine, lokale activiteiten in geautomatiseerde faciliteiten waar weinig oog is voor de smaak en waarbij verpakking en transport, inclusief temperatuurcontrole, de belangrijkste kosten worden, maakt op de markt geen schijn van kans. Net het omgekeerde is nodig: het zijn vele kleinschalige productie-eenheden die helpen om de lokale gemeenschappen op te bouwen.

Lokale gemeenschappen herindustrialiseren

De projecten waarin we betrokken zijn geweest, tonen duidelijk aan dat het verleggen van de focus weg van de kernactiviteiten, een voorwaarde is om deze nieuwe niveaus van productiviteit te bereiken, waarbij het perfect mogelijk is om de competitiviteit te versterken en tegelijkertijd jobs te creëren. Op basis van deze voorbeelden, kom ik tot de volgende

interessante vaststelling: lokale gemeenschappen hebben de mogelijkheid om te herindustrialiseren. Aangezien voor elk productiesysteem ook een voortdurende toevoer van materiaal, grondstoffen en energie nodig is, gaat dit proces van herindustrialisering hand in hand met de revival van de primaire sectoren, waaronder landbouw, vis- en mijnbouw. De enige mogelijkheid om een antwoord te bieden op de basisbehoeften van iedereen binnen het regeneratieve vermogen van onze ecosystemen, is om waarde te creëren van wat er lokaal beschikbaar is.

Vorbij de kernactiviteit kijken

De tijd is rijp om verder te kijken dan enkel waarde te proberen toe te voegen aan dat ene veel gezochte ingrediënt en in de plaats daarvan werk te maken van de ontwikkeling van een industrieel proces dat gebaseerd is op het overvloedige aanbod van minerale en biologische grondstoffen met meerdere producten als output. Zo transformeert het pioniersproject van Novamont artisjok distels (*Cynara cardunculus* L.), via een proces van bio-raffinage, in 6 inkomstenstromen, waarbij gebruik wordt gemaakt van een afgedankte petrochemiecentrale. Dit betekent dat verlaten landbouwgrond opnieuw productief kan worden tegen een lage kost omdat met vaste planten wordt gewerkt, waarbij mensen worden uitgenodigd om terug in de landbouw actief te zijn met een lage investeringskost omdat er geen irrigatie, bewerkingen of chemische inputs nodig zijn, zodat miljoenen Euro cash naar de lokale boeren kan vloeien in plaats van naar het Midden-Oosten om olie te kopen. Het is duidelijk wat voor multiplier-effecten aan deze werkwijze verbonden zijn. Aangezien de groei van inkomen en koopkracht in evenwicht is met de productiegroei, wordt een niet-inflatoire groei van de lokale economie gerealiseerd.

Hoewel we altijd een fervente voorstander zijn geweest van een biogebaseerde economie, word ik me steeds meer bewust van het feit dat dezelfde logica ook kan toegepast worden op mineralen en mijnbouw. Dit betekent dat de link tussen landbouw en industrie één driver van de economie is en mijnbouw en industrie zou een tweede driver kunnen zijn. Dit betekent een echte doorbraak. Helaas is de mijnbouw echter, omwille van de logica van het najagen van zoveel mogelijk volume tegen een zo laag mogelijke eenheidskost, gebaseerd op dynamiet en brute opgravingen, in plaats van op het doelgericht verwijderen van erts en rotsen. Eens de mijnbouwondernemingen echter de waarde zullen inzien van een slimme winning die leidt tot meervoudig gebruik van de hulpbronnen via een netwerk van partners, die allemaal de kern know-how van de mijn kunnen aanvullen met de vereiste competenties, dan zal een lokale mijn al snel uitgroeien tot een motor van de lokale economie.

Mijnen maken papier

Onze elektronica, transport, energie en medische industrie heeft nood aan een voortdurende toevoer van allerlei soorten metalen en tenzij we onze honger hiervoor drastisch verminderen en de technieken van 'urban mining' sterk verbeteren zullen we nog decennia lang afhankelijk blijven van grootschalige mijnbouw. In gebieden met kwetsbare ecosystemen zou mijnbouw moeten worden uitgesloten, maar in minder kwetsbare gebieden zou mijnbouw op de best mogelijke wijze moeten gebeuren.

Tot nog toe werd alle afval als een kost aanzien, maar vandaag is bewezen dat alle rotsafval kan omgezet worden in steenpapier en dat de bergen restmateriaal – nadat het water verwijderd wordt – kan ingezet worden als grondstof voor de bouwindustrie. Dus ook hier is het potentieel voor een meervoudig gebruik exponentieel en zou de mijnbouw zelfs de landbouw kunnen ondersteunen omdat grote delen van land die nu gereserveerd worden voor bossen zouden kunnen vervangen worden door een permanente papiervoorraad, waardoor meer landbouwgrond ter beschikking zou komen.

Goedkoop omwille van de waarde

Volgens deze logica kunnen tal van ideeën worden uitgewerkt. Door verschillende inkomstenstromen te genereren uit één grondstof vermindert proportioneel de noodzaak aan extra kapitaal en verhoogt de cashflow uit verschillende stromen van waardecreatie. Hierdoor daalt de kost van het kernproduct, niet omdat je goedkope arbeid gebruikt, het milieu vervuult en beroep doet op belastingparadijzen, maar omdat je meer waarde creëert. Bovendien maakt dit proces de prijs (en kost) onafhankelijk van de traditionele

grondstoffenmarkt. Dit nieuwe business model betekent een renaissance voor de industrie, aangespoord door de herontdekking van het potentieel van de primaire sector. Het is een kans voor Europa dat de hoop op economische groei al opgegeven had.

Lokale gemeenschappen tellen en geven waarde aan wat ze hebben

Als we erin slagen om de landbouw, mijnbouw en maakindustrie te herlanceren zoals hierboven beschreven, dan zullen we kunnen beantwoorden aan de basisbehoeften op het vlak van water, voedsel, woningen, gezondheid en energie en tegelijkertijd jobs creëren. Bovendien zullen deze nieuwe sectoren competitiever zijn dan degenen die blijven vasthouden aan het oude 'core' business model, zodat onze economie voortgestuwd kan worden in de richting van een sociale en ecologische rechtvaardigheid gebaseerd op gemeenschappen die tellen en die waarde geven aan wat ze hebben. Dit is een welkom alternatief op de harde realiteit van een economisch model dat armoede en werkloosheid als een vast gegeven beschouwt.

Bio

Gunter Pauli is de stichter van Zeri (Zero Emissions Research and Initiatives) en schrijver van verschillende boeken waaronder 'The Blue Economy - 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs', vertaald in 36 talen (De Nederlandse vertaling: 'Blauwe economie, 10 jaar, 100 innovaties, 100 miljoen banen' verscheen in juni 2012 bij uitgeverij Nieuw Amsterdam)

www.zeri.org

www.TheBlueEconomy.org

DUURZAME GROENE INNOVATIE VRAAGT GEÏNTEGREERDE AANPAK

Christ'l Joris

.....

De overgang naar een koolstofarme economie is een belangrijke maatschappelijke en economische uitdaging. De ecologische impact van het energiesysteem, de verduurzaming van het transportsysteem en de verdere vergroening van het productiesysteem staan terecht al enkele jaren hoog op de politieke agenda. Naar aanleiding van de financiële en economische crisis van 2009 opteerden heel wat overheden er voor om deze vergroening nog te versnellen.

Vandaag zien we twijfel ontstaan. Men houdt veel meer rekening met de financiële draagkracht voor de vergroening. In veel lidstaten is het besef gekomen dat men de snelle opbouw van hernieuwbare capaciteit duur heeft betaald, en voor een stuk heeft nagelaten verdere innovatie te stimuleren en de industriële return en werkgelegenheid te maximaliseren. Ook in Vlaanderen is dit het geval. Indien we de ambitieuze Europese doelstellingen willen halen en in de toekomst verder versterken, moet er een energiestrategie komen die ook inzet op het creëren van een eigen technologische basis met sterke bedrijven die de nieuwe producten en diensten op de wereldmarkten kunnen afzetten.

De overgang naar een koolstofarme economie is ongetwijfeld een belangrijke maatschappelijke en economische uitdaging. De ecologische impact van het energiesysteem, de verduurzaming van het transportsysteem en de verdere vergroening van het productiesysteem staan terecht al enkele jaren hoog op de politieke agenda. Naar aanleiding van de financiële en economische crisis van 2009 opteerden heel wat overheden er voor om deze vergroening nog te versnellen.

Vandaag zien we twijfel ontstaan. Men houdt veel meer rekening met de financiële draagkracht voor de vergroening. In veel lidstaten is het besef gekomen dat men de snelle opbouw van hernieuwbare capaciteit duur heeft betaald, en voor een stuk heeft nagelaten verdere innovatie te stimuleren en de industriële return en werkgelegenheid te maximaliseren. Ook in Vlaanderen is dit het geval. Indien we de ambitieuze Europese doelstellingen willen halen en in de toekomst verder versterken, moet er dus een bredere energiestrategie gericht op innovatie komen.

Meer aandacht nodig voor eigen technologische basis en industrieel potentieel

Vlaanderen heeft bij de introductie van hernieuwbare energie vooral het accent gelegd op het ondersteunen van snelle marktcreatie, door forse financiële ondersteuning van commercieel beschikbare PV, wind en biomassa technologie. Op ad hoc basis werden innovatieprojecten en –platformen gesteund. Opvallend is dat daarbij geen directe link werd gelegd tussen de uitbouw van een hernieuwbare (energie)productiecapaciteit enerzijds en de

creatie van eigen technologische basis en industrieel potentieel anderzijds.

Die technologische basis en dat industrieel potentieel zijn echter essentieel om op termijn de transitie naar groene energie te laten slagen. De maatschappelijke acceptatie van de meerkost van groene energie wordt kleiner, en de toekomst van energie-intensieve bedrijven kan enkel verzekerd worden indien hun factuur voor groene energie onder controle blijft. Enkel volgehouden innovatie kan de kost van deze nieuwe energievormen drastisch verlagen. Beloftevolle nieuwe productietechnologieën voor zonnecellen waaraan in Vlaanderen wordt gewerkt in het Strategisch Initiatief Materialen, 'Building Integrated PV' waarbij zonnepanelen worden geïntegreerd in bouwmaterialen, technologieën voor lokale opslag waardoor de netcongestie kan worden verminderd, verdere innovaties in de installatie en het onderhoud van offshore windturbines... vragen nog heel wat onderzoek maar kunnen de betaalbaarheid en haalbaarheid van groene energie gevoelig verbeteren.

Flexibele ondersteuning voor marktintroductie van innovatieve technologieën

Belangrijk is dat we ook de marktintroductie van deze innovatieve technologieën op een flexibele manier blijven ondersteunen. Oversubsidiëring van bestaande, goedkopere technologie moet sneller gestopt worden en nieuwe technologieën sneller opgepikt in de ondersteuningsmechanismen. Vlaanderen zou bijvoorbeeld de ondersteuning van PV via de groene stroom certificaten maar ook bouwpremies en zelfs eisen rond

ruimte ordening kunnen richten op innovatieve 'Building Integrated PV'. Heel wat Vlaamse bedrijven hebben de knowhow om hierop in te spelen.

Bij de uitbouw van de offshore windparken voor onze kust, moet ruimte worden voorzien om innovatieve producten en concepten van onze Vlaamse pioniersbedrijven te testen en demonstreren. Dit kan de nodige referenties creëren voor blijvend succes op de exportmarkten.

De introductie van nieuwe technologieën kan ons ook in staat stellen de mondiale concurrentie beter het hoofd te bieden. Landen zoals China die (te) zwaar hebben geïnvesteerd in productiecapaciteit voor bijv. klassieke zonnecellen, zullen het moeilijker hebben onze markten te blijven overspoelen wanneer we sneller overschakelen naar een nieuwe generatie technologie en ook een eigen industrieel project koppelen aan de introductie van nieuwe technologieën.

Geïntegreerde aanpak en aangepast innovatiebeleid

Om de steile ambities rond duurzaamheid te realiseren, is dus een meer geïntegreerde aanpak nodig. Daarbij is

naast een slim ondersteuningsbeleid, ook een aangepast innovatiebeleid noodzakelijk en de snelle uitrol van slimme netten. Het innovatiebeleid in Vlaanderen is een bottom-up beleid, dat vooral gericht is op het financieren van individuele instellingen, actoren en projecten. Dit maakt echter dat we in Vlaanderen onvoldoende uitgerust zijn om via ons innovatiebeleid op een slagvaardige manier en vertrekend van onze sterktes, snel te kunnen inspelen op de grote uitdagingen waarvoor we als samenleving staan. Middelen worden te gefragmenteerd ingezet, en vaak ontbreekt de lange termijn visie om inspanningen voldoende lang vol te houden. De manier waarop we ons innovatiebeleid organiseren en financieren, moet meer ingegeven worden door de uitdagingen die we willen aanpakken en de industriële activiteit die we willen creëren.

Bio

Christ'l Joris is voorzitter van Agoria en voorzitter van Etap

GRONDSTOFFEN VOOR MORGEN: EEN BETAALBAAR RECHT?

Karel Van Acker

.....

Grondstoffen vormen het fundament van onze welvaart. Ze worden schaarser en dus duurder, en hebben een grote impact op energie en milieu. Vlaanderen is als regio voor haar grote behoefte aan grondstoffen quasi volledig afhankelijk van invoer.

Om een betaalbare toegang tot grondstoffen en materialen in de toekomst voor iedereen te verzekeren, en de milieu-impact drastisch te reduceren moeten we in de eerste plaats dematerialiseren en radicaal een circulaire economie uitbouwen. De beste manier om onze honger aan grondstoffen te minderen, is ze niet te verbruiken. Wat we wel aan materialen nodig hebben, moeten we zoveel mogelijk herwinnen en in lokale gesloten kringen houden. Hiervoor is een intensieve samenwerking en afstemming tussen alle betrokken actoren, industrie, consument en overheid nodig. De overheid in het bijzonder kan als groot-consument voortrekker zijn in het invoeren van nieuwe businessmodellen voor een circulaire economie en deze als een geëngageerde partner verder stimuleren door aangepaste regelgeving rond ondermeer uitgebreide producentenverantwoordelijkheid, groene fiscaliteit en een kader voor doorgedreven en duidelijk informatieplicht over herkomst en impact van materialen.

Grondstoffencrisis

Bedrijven en maatschappij zijn zich meer en meer bewust van de afhankelijkheid van ons welzijn van materialen, een afhankelijkheid die onder druk staat door de (economische) schaarste van materialen en de milieu-impact van het winnen, verwerken, gebruiken en afdanken van materialen. Stijgende grondstofprijzen zijn nu reeds verantwoordelijk voor 40 procent van de kostprijs van producten, en deze kost stijgt sneller dan loonlasten en energieprijzen. Dat de impact toeneemt zien we ook in bijvoorbeeld het stijgend aantal materiaal-diefstallen (koper van de spoorwegen, recent ook karton-diefstallen).

Een duurzaam materialenbeheer zoekt deze druk te verminderen en wijst naar vele opportuniteiten om deze crisis niet te verspillen.

Naar een zorgzaam gebruik van grondstoffen

Het is duidelijk dat we de manier waarop we met grondstoffen en materialen omgaan grondig en snel moeten veranderen, en gaan naar een zorgzaam gebruik van grondstoffen. De spillovers voor maatschappij, milieu en economie (bijvoorbeeld in nieuwe jobs) zijn enorm. Maar wat zijn de concrete stappen die we kunnen zetten naar een grondstoffenefficiënte economie?

Er zijn veel oplossingsrichtingen, die samen een genuanceerd én-én verhaal vormen. In deze korte

nota kunnen ze niet alle aan bod komen. De oplossingsrichtingen zijn echter niet neutraal. Zonder afbreuk te doen aan andere oplossingen is het eerste principe: de grondstof die je niet verbruikt is beste manier om de nood aan nieuwe grondstoffen te minderen. De grondstoffen die we wel gebruiken, zijn te waardevol om na gebruik als afval af te danken. Op een intelligente manier kringlopen sluiten is dan de boodschap: hergebruiken en recycleren. Deze 2 elementen worden ook als leidende beginsels naar voor geschoven in het earth charter (principe 7a).

Dematerialiseren gaat in de eerste plaats over nieuwe businessmodellen, zoals product-dienst-combinaties (poolen, sharen, leasen, outsourcen ...). Andere, zachtere vormen van dematerialiseren zijn materiaalintensifiëring in producten (bijvoorbeeld door meer functies in één product te combineren, of door producten met een langere levensduur), procesintensifiëring, verbeterde productdesigns.

Een volgende route is deze van het **herwinnen** van materialen: effectief en efficiënt gesloten materiaal-kringen zijn noodzakelijk. Dit kan in de technosfeer, door producten te hergebruiken, materialen te herwinnen en te recycleren, bijvoorbeeld uit gsm's. Dit kan echter ook door gebruik te maken van de cycli in de natuur en biogebaseerde materialen te ontwikkelen, die geen bijkomende impact leggen op de leefomgeving. Hoewel in volume in Vlaanderen reeds heel wat gesorteerd wordt, worden nog heel wat waardevolle materialen zo goed als niet herwonnen

(zoals bijvoorbeeld de zeldzame aardmetalen uit de spaarlampen). Recyclage wordt efficiënter indien de afdankingsfase en het mogelijk gebruik in een volgende cyclus van in het design van het product is meegenomen: design for recycling. Tenslotte moet er ook een markt zijn voor gerecycleerde materialen.

Duurzaam materialenbeheer (waaronder dematerialiseren en herwinnen) gaat niet enkel over technologische innovatie, maar evenzeer over innovatie van ons maatschappelijk systeem, van de manier waarop overheid interageert met de maatschappij, van de wijze waarop eenieder consumeert. En dit in een context van een beperkte (materiële) wereld, sociale rechtvaardigheid en economische leefbaarheid.

Een geëngageerde overheid

Deze uitdagingen kunnen maar beantwoord worden door een intensieve samenwerking en afstemming tussen industrie, consument, overheid, onderzoekswereld en middenveld. De overheid heeft daarin een bijzondere plaats als regelgever, maar evenzeer als matchmaker en geëngageerde partner.

De overheid moet als grootste 'consument' voortrekker zijn in het invoeren van nieuwe business modellen gericht op product-dienst combinaties en op gesloten kringlopen, in al haar aankopen. Zo kan bijvoorbeeld tweedehandsmarkten in materialen, ondermeer door duurzame openbare aanbesteding in de bouw, gestimuleerd worden. De overheid kan ook een voorbeeldfunctie opnemen door interdepartementale samenwerking op te zetten rond het complexe domein van duurzaam materialenbeheer en nieuwe regelgeving en incentieven te toetsen op implicaties in duurzaam materialenbeheer.

Haar klassieke rol als regelgever kan de overheid gebruiken om duurzaam omgaan met grondstoffen en materialen af te dwingen via wetgeving, productnormering, e.d. Een kader waarin doorgedreven modellen voor uitgebreide producentenverantwoordelijkheid en nieuwe product-dienst combinaties een impuls krijgen, is onontbeerlijk. Het juridisch kader en fiscaliteit dienen daaraan aangepast te worden. De overheid kan **dematerialiseren** verder actief aanmoedigen door bijvoorbeeld adaptieve productnormering, door een vergunningenbeleid gericht op materiaalefficiënte processen, en door het meenemen van criteria voor grondstoffenefficiëntie en impact van materialen in innovatiestimulering. Herwinnen kan verder gestimuleerd worden door industriële symbiose (bijv. bij ontwikkeling industrieterreinen), top runner programma's, certificering van producten gericht op recycleerbaarheid, informatieplicht (al of niet openbaar of aan de overheid) over samenstellingen, energie-inhoud van materialen en milieu-impacten van producten.

Tenslotte verschuift de rol van de overheid ook meer en meer naar die van een geëngageerde partner die met andere maatschappelijke actoren samenwerkingen opzet (formeel en informeel) om visie te ontwikkelen, oplossingsrichtingen te zoeken en projecten op te zetten. Grondstoffenefficiëntie mag niet alleen aan de markt worden overgelaten, maar kan bijvoorbeeld gecombineerd worden met milieu-impact van materialen en regelgeving rond CO₂ reducties. Uiteraard is de rol en verantwoordelijkheid van industrie en consument minstens even groot als die van de overheid, maar hier hebben we ons beperkt tot wat de overheid kan doen voor een duurzaam materialenbeheer.

Deze nota gaat vooral uit van het toegankelijk en betaalbaar houden van materialen. Dit is uiteraard economisch van belang. Maar evengoed kon vertrokken worden vanuit de vraag welke economische activiteiten de meeste opportuniteiten bieden, en dan komen we ook tot de hierboven beschreven acties. Kansen in nieuwe jobs, nieuwe welvaart, niet alleen in de recyclagesector, maar voor logistiek, productiebedrijven, creatieve en sociale sector. Waarop nog wachten om radicaal te kiezen voor een gedematerialiseerde en circulaire economie?

Bio

Prof. Karel Van Acker is coördinator van het Leuven Materials Research Centre, professor duurzame materialen en processen en senior onderzoeksmanager van het IOF aan de KU Leuven. Tevens is hij promotor-coördinator van SuMMA, het steunpunt beleidsrelevant onderzoek Duurzaam Materialenbeheer, en voorzitter van Plan C, het Vlaams Transitienetwerk Duurzaam Materialenbeheer. Hij promoveerde in de materiaalkunde aan de KU Leuven. Zijn onderzoeksexpertise ligt in duurzaamheidsevaluaties van materialen en materiaalkringlopen, gaande van biogebaseerde polymeren tot kritieke metalen, en duurzaam materialenbeheer. Als coordinator van Leuven-MRC bevordert hij de interactie van maatschappij en industrie met het materiaalonderzoek aan de KU Leuven en zet daartoe interdisciplinaire onderzoeksplatformen op, ondermeer rond urban mining en recyclage, biopolymeren, nanocomposietmaterialen, ... De relatie van materialen tot een duurzame maatschappij vormt een rode draad doorheen zijn activiteiten.

Referenties

Allwood J, Cullen J, 2012. Sustainable Materials - With Both Eyes Open. UIT Cambridge Ltd.

Crabbé A, Meneve J, Vandenhoute T, Van Acker K, 2013. Innoveren met materialen: economisch potentieel, ecologische noodzaak. Leuven: LannooCampus.

Earth Charter, <http://www.earthcharterinaction.org/>

ENERGIECOÖPERATIES: EEN UITWEG UIT DE CRISIS

Anton Gerits

.....

De laatste jaren zijn overal in Vlaanderen energiecoöperaties opgericht met als doel de burger te laten participeren in hernieuwbare energie. Schitterend toch, zou je denken. Wie echter deze jonge telgen in het energielandschap wat van naderbij bekijkt, ziet grote verschillen in aanpak en maatschappelijke dienstverlening.

Energiecoöperaties claimen graag een duurzaam label. Daarom breek ik hier een lans dat energiecoöperaties zich meer gaan focussen op maatschappelijk kwetsbare mensen, in casu mensen in energie-armoede. Hernieuwbare energie moet immers toegankelijk zijn voor iedereen.

Tenslotte ligt er ook een gigantische uitdaging voor energiecoöperaties in de ontwikkeling van duurzame groene jobs. In deze tijden van economische crisis hebben we die jobs meer dan ooit nodig, tijd dus om de hand aan de ploeg te slaan.

Ecopower effende het pad

Ecopower is de moeder der energiecoöperaties in Vlaanderen, en is niet alleen producent van hernieuwbare energie, maar tot nu toe de enige Vlaamse coöperatieve leverancier van groene stroom. Bij Ecopower gelden volgende principes:

- ▶ de coöperanten hebben een echte stem in het beleid, via een zo vlak mogelijke structuur, met een resem van inspraakmogelijkheden (thematische werkgroepen, open bestuursvergaderingen, ...)
- ▶ de coöperanten participeren direct in een windmolen en worden zo eigenaar van hun eigen stukje windturbine,
- ▶ de coöperanten krijgen de kans om groene stroom af te nemen via hun coöperatie. Deze dienstverlening betekent vaak een veel groter financieel voordeel voor de coöperant dan een dividend van enkele procenten.

Kortom, Ecopower handelt volgens de internationaal erkende principes van coöperatief ondernemen, die werden opgesteld door de ICA (International Cooperative Alliance)

Door dit geloofwaardige, authentieke en transparante verhaal heeft Ecopower ervoor gezorgd dat elke schein van leefmilieu die zijn/haar job ernstig neemt, en in zijn gemeente zelf energie wilt opwekken, daar op een of andere wijze zijn burgers bij wil betrekken.

NIMBY (of 'niet in mijn tuin')

Burgers zijn immers mondiger geworden, en groeperen zich steeds vaker in actiecomités tegen de

komst van grootschalige projecten. Lokale politici zijn gevoelig aan de media-aandacht voor die actiecomités, omdat de 'lasten' van een windmolenpark – onterecht! - overroepen en uitvergroot worden, terwijl de 'lusten' (groene stroom die op het net 'verdwijnt' en minder CO₂-uitstoot) onzichtbaar zijn. Die actiecomités putten alle wettelijke procedures uit die in hun macht liggen, waardoor projecten soms jarenlang in de koelkast belanden.

Grote private én publieke projectontwikkelaars voelden zich hierdoor genoodzaakt om de burger financieel te laten participeren in hun projecten, waardoor het gemakkelijker zou worden om hun projecten vergund te krijgen, en waardoor ze opnieuw konden rekenen op de goodwill van de lokale overheid.

Top down façadecoöperaties

In enkele jaren tijd zagen in Vlaanderen dan ook verschillende nieuwe energiecoöperaties het licht om tegemoet te komen aan die verhoogde mondigheid van burgers. Vaak werden coöperaties door projectontwikkelaars top down opgericht, vanuit een Naamloze Vennootschap, die vanachter een bureel een medewerker statuten lieten schrijven voor een coöperatie. De omwonenden krijgen in die top down constructie inderdaad de kans om mee te investeren in het windmolenpark in hun gemeente, door enkele aandelen te kopen in deze coöperatie. Maar bij deze coöperaties kunnen burgers **niet direct participeren** in hernieuwbare energie: die coöperaties geven een achtergestelde lening aan een privaat of publiek windmolenbedrijf (een NV dus), die daarmee een deel van het windpark financiert. De coöperatie wordt geen eigenaar van een deel

van het park, en van dienstverlening of groene stroom voor de coöperanten is hier meestal geen sprake.

Bottom up REScoops

Daarnaast zijn er ook in Vlaanderen nog wakkere burgers die van onderuit (bottom up) naar het voorbeeld van Ecopower gestart zijn met eigen lokale of regionale energiecoöperaties. Zo ontstond de Belgische vzw **REScoop**, die alle hernieuwbare energiecoöperaties verenigt in Vlaanderen en Wallonië, die zich akkoord verklaren met het REScoop charter.

REScoop ijvert voor de **directe participatie** van burgers in hernieuwbare energie projecten via een coöperatie, dus niet via een achtergestelde lening. Door die directe participatie worden de coöperanten eigenaar van hun eigen stroom, en zijn ze minder afhankelijk van de prijszetting door internationale stroomproducenten die hun stroom zo duur mogelijk willen verkopen.

Daarnaast hechten de coöperaties aangesloten bij REScoop ook veel belang aan de noodzaak tot **energiebesparing**. Dit doen ze door het sensibiliseren van hun coöperanten om minder energie te verbruiken, door het organiseren van samenaankopen, ...

Tenslotte kunnen de REScoops ook daadwerkelijk bijdragen tot het **opbouwen van een lokaal draagvlak** voor een nieuw project, net omdat die REScoops gedragen zijn door burgers die geloven in de voordelen van hernieuwbare energie.

De kloof wordt groter

Energiecoöperaties richten zich met hun verhaal tot alle burgers met de vraag om mee te investeren in hernieuwbare energie. Meestal zijn het mensen uit de hogere middenklasse die op zoek zijn naar een interessante belegging voor hun spaarcenten, en zo hun weg vinden naar deze energiecoöperaties. Daar is op zich niets mis mee.

Maar jammer genoeg moeten we vaststellen dat mensen die leven in energie-armoede geen aansluiting vinden bij de energiecoöperaties. Hierdoor wordt de kloof tussen de betere middenklasse en financieel zwakkeren alleen maar groter.

Met de opmars van de energiecoöperaties, zijn het opnieuw dezelfde mensen uit die hogere middenklasse die hun **spaarcenten een tweede keer laten renderen**, nu in de vorm van een dividend op hun aandelen. In schril contrast hiermee is er de steeds groter wordende groep van gezinnen die leven in energiearmoede. Deze gezinnen stellen door een gebrek aan financiële middelen investeringen in het energiezuinig maken van hun woning uit, en zijn vooral bezig met 'overleven'. Dit leidt ertoe dat stijgende energieprijzen een zeer zware impact hebben op het gezinsbudget.

People, planet en profit

Vanuit duurzaam oogpunt bekeken, is dit geen geslaagde evolutie. We kunnen namelijk maar spreken van échte duurzame ontwikkeling als **alle lagen van de bevolking** (de people) kunnen meedoen in dit verhaal van winsten uit hernieuwbare energie.

Als samenleving hebben we op lange termijn er ook alle baat bij als we die kloof tussen 'haves' (mensen in energiezuinige woning, zonnepanelen op dak, aandelen in energiecoöperaties) en de 'have-nots' (mensen in energiearmoede) trachten te dichten. Waarom? Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat in samenlevingen waar de ongelijkheid kleiner is, mensen gelukkiger zijn, er minder onveiligheid is e.d. Maar daarnaast is er de pijnlijke vaststelling dat mensen in energiearmoede, zonder externe hulp om hun woning energiezuiniger te maken, alleen maar armer zullen worden, en dus vroeg of laat bij het OCMW zullen moeten aankloppen, of in de marginaliteit belanden. Lokale overheden hebben dus alleen maar baat bij coöperaties die beogen om de groep gezinnen in energiearmoede te verkleinen.

Verantwoordelijkheid opnemen

Energiecoöperaties die enkel mensen uit de hogere middenklasse bereiken, zijn dus mede verantwoordelijk voor die toenemende kloof tussen de haves en de have-nots.

Energiecoöperaties die het ernstig nemen met de 3 P's van duurzame ontwikkeling, staan dus voor de gigantische uitdaging om mensen in energiearmoede mee aan boord te hijsen van hun coöperatie. Meer nog, eigenlijk moeten energiecoöperaties hiervan hun topprioriteit maken. Mensen in energiearmoede die investeren in het energiezuinig maken van hun woning, boeken naast maatschappelijke winst (weg uit de armoede) ook een serieuze ecologische winst (minder CO₂-uitstoot). Mensen in energiearmoede verdienen m.a.w. een VIP-behandeling door energiecoöperaties.

Hiertoe zullen energiecoöperaties mechanismen moeten ontwikkelen om deze doelgroep te bereiken, en moeten ze zoeken naar **hefbomen** om mensen in energiearmoede te helpen bij het energiezuiniger maken van hun woningen. Het systeem van derde partij financiering biedt heel wat voordelen. Hiervoor kunnen ze samenwerken met **partners** met ervaring op dit terrein, zoals OCMW's, sociale huisvestingsmaatschappijen en de Lokale Entiteiten van het Fonds ter Reductie van de Globale Energiekost (FRGE).

Hefboom voor groene jobs

Tenslotte kunnen energiecoöperaties een katalysator zijn in het creëren van groene jobs.

Energiecoöperaties brengen middelen samen voor **investeringen in decentrale energieproductie**, dicht

bij de verbruikers. Vandaag gaat het hier voorname-
lijk over windenergie en zonnepanelen (thermisch
en PV), maar morgen kan het even goed gaan over
investeringen in WKK's en kleinschalige biomassa.
Al deze productie-eenheden kunnen geïnstalleerd
worden door lokale vakmensen, en ook in het onder-
houd kunnen lokale technici worden ingeschakeld.

Daarnaast zijn energiecoöperaties ideaal geplaatst
om **energiediensten voor de lokale gemeenschap**
te ontwikkelen (coöperanten kunnen dan een korting
krijgen voor die dienstverlening)

Die dienstverlening kan heel breed gaan: ener-
gie-advies, sensibilisering inzake REG, organisatie
samenaankopen, ... In deze dienstverlening kunnen
ook nieuwe jobs worden gecreëerd, die kunnen
leiden tot investeringen in energiebesparende
maatregelen, die dan op hun beurt weer kunnen
zorgen voor extra tewerkstelling, zoals plaat-
sing van warmtepompen, pelletkachels, ...

Energiecoöperaties die mensen in energiearmoede
op weg zetten naar een energetische investering

in hun woning, creëren zo een **nieuwe markt**,
die anders nooit zou worden aangeboord.

In eerste instantie gaat het hier over investeringen
in energiebesparing, zoals isolatie en hoog ren-
dement-verwarmingsketels. De realisatie van die
investering leidt dus effectief tot bijkomende tewerk-
stelling in groene jobs: energiedeskundigen, verkopers
van systemen, installateurs, technici, ...

In tweede orde kan dit ook gaan over investerin-
gen in hernieuwbare energie, zoals zonnepanelen
op wijkniveau of voor publieke gebouwen, zoals
ontmoetingscentra of scholen. Hierbij kan de
coöperatie fungeren als derde betaler.

Bio

Anton Gerits, coördinator Bronsgroen
cvba-so, Limburgse energiecoöperatie

www.bronsgroen.be

NAAR EEN DUURZAME BIOGEBASEERDE ECONOMIE

Johan Malcorps

.....

Het einde van het tijdperk van fossiele brandstoffen en grondstoffen is in zicht. De toekomst is aan een groene economie gebouwd op hernieuwbare energie én op biologische grondstoffen. Het Federaal Planbureau en het VITO toonden in een studie aan dat de switch naar 100 procent hernieuwbare energie mogelijk is. Maar daarnaast is er ook dringend een actieplan nodig om in Vlaanderen een biogebaseerde economie uit te bouwen. Maar dan wel binnen een duidelijk duurzaamheidskader.

Ecologische cascade

Dat betekent dat er een duidelijke rangorde wordt opgesteld voor het gebruik van biomassa. Een ecologische cascade of waterval. Het telen van gewassen (plantaardige eiwitten) voor de menselijke voeding heeft steeds voorrang (FOOD). Slechts in tweede instantie komt de productie van gewassen voor het voederen van dieren o.m. voor vlees- of zuivelproductie (FEED). Op de derde plaats komt het gebruik van biomassa (organisch afval) om de vruchtbaarheid van de bodem blijvend te verzekeren door te voorzien in voldoende organische koolstof.

Dan pas komt het gebruik van biomassa als grondstof voor industriële doeleinden. Van oudsher is er het gebruik van biomassa als grondstof in de 'oude bio-economie': voor meubels, de bouw, voor textiel, enz. Daarnaast zijn er nu ook de nieuwe toepassingen: biopolymeren als grondstof voor de groene chemie. Grondstoffen op basis van petroleum worden vervangen door biologische grondstoffen. In plaats van de petro-chemie krijgen we op termijn een bio-chemie.

De keuze voor een valorisatie als grondstof is dan weer steeds te verkiezen boven de verbranding van biomassa voor de productie van energie. Als materiaalgebruik niet meer mogelijk is, krijgt het opwekken van warmte voorrang op de productie van stroom. En als allerlaatste keuze is er de inzet van biomassa als brandstof (FUEL), bijv. als biodiesel of bioethanol voor voertuigen.

Meervoudig gebruik van biomassa

Wel bestaat de mogelijkheid tot meervoudig gebruik van biomassa. In plaats van planten enkel te telen als voedings-, grondstoffen- of energiegewassen, kan men de teelt en latere verwerking zo organiseren dat de verschillende onderdelen van de geteelde gewassen (maïskolf versus de rest van de plant) en de verschillende moleculen (eiwitten, koolhydraten,

natuurlijke oliën) opeenvolgend een eigen toepassing krijgen. Dat kan via bio-raffinaderijen (als alternatief voor petroleum-raffinaderijen). De ecologische rangorde wordt dan toegepast op één teelt of gewas.

Een evenwichtige biogebaseerde economie

Het principe van de ecologische cascade is streng, maar rechtvaardig. Enkel door zo streng te zijn, kunnen we de impasse die er nu is doorbreken. Denk aan de bitse FOOD vs. FUEL-discussies. Of de al even harde materialen- vs. energie-discussie. De biogebaseerde economie zal duurzaam zijn of zal niet zijn. De ecologische cascade en het meervoudig gebruik van biomassa kunnen zowel in arme als in rijke landen zorgen voor meer lokale welvaart en voor groene jobs. Door extra kansen te bieden aan de overlevingseconomieën in het Zuiden en aan een landbouwsector in crisis in het Noorden.

Een van de voorwaarden om tot die duurzame biogebaseerde economie te komen, is dat men afziet van een spillfunctie van de productie en inzet van biobrandstoffen in het verkeer. In Vlaanderen en in Europa dienen we af te stappen van de éézijdige nadruk op het gebruik van biomassa voor energie-toepassingen en veel meer steun geven aan biomaterialen. Dat is de centrale aanbeveling van de EWI-studie over de biogebaseerde economie die Vlaanderen zelf bestelde. Men dient er dan ook naar te handelen. Er bestaan belangrijke biomassastromen in Vlaanderen, maar gezien de enorme vraag, blijft biomassa in Vlaanderen een schaars goed dat optimaal moet ingezet worden. Dan is het economisch en ecologisch verstandiger om eerst te kiezen voor de inzet van biomassa voor voeding én als grondstof en dan pas – via het cascade-systeem, voor energietoepassingen. Enkel op die manier kan een evenwichtige biogebaseerde economie in Vlaanderen uitgebouwd worden.

Bio

Johan Malcorps is fractiesecretaris van Groen in het Vlaams Parlement.

EEN RECHT OP WERK/OPLEIDING VOOR JONGE WERKLOZEN

Marc Leemans

.....

De jongeren werden eerst en meest getroffen door de financiële crisis. We stevenen af op een jeugdwerkloosheid van 1 op 4. Veel van die jongeren zijn inmiddels in de langdurige werkloosheid beland. Zonder uitzicht op werk, maar wel met het uitzicht om vanaf 1 januari 2015 ook hun uitkering te verliezen. Dat dwingt tot een tweesporenbeleid. Niet enkel preventief: verhinderen dat jongeren in de langdurige werkloosheid komen. Maar ook curatief: tegen eind 2014 klaar staan met een hermetisch plan om voor elke jongere die zijn uitkering dreigt te verliezen een afdwingbaar recht op werk, werkervaring of opleiding te creëren.

Drama's

Vandaag zijn in ons land 22,7 procent van de jongeren die zich hebben aangeboden op de arbeidsmarkt werkloos. Dat is meer dan een op vijf. Met de aanhoudend slabakkende economie stevenen we af op bijna een op vier. Dat zijn gelukkig nog geen toestanden als in Griekenland (59,1 procent jeugdwerkloosheid) of Spanje (55,9 procent). Maar het blijft dramatisch. Maatschappelijk én voor de getroffen jongeren. Zeker als je in overweging neemt dat die jeugdwerkloosheid op onze sterk gesegmenteerde arbeidsmarkt bepaalde groepen jongeren aanzienlijk zwaarder treft, met name kortgeschoolde jongeren (zonder diploma of getuigschrift) en jongeren met migratieachtergrond.

Het is al een vooruitgang dat dit probleem wordt erkend. Nog geen anderhalf jaar geleden werd het probleem van de stijgende jeugdwerkloosheid steevast onder de mat geveegd, gegeven de monocultuur in het beleidsdebat over het langere werken aan Vlaamse zijde. Schoorvoetend kantelde dit in de loop van 2012. Zowel op Vlaams als federaal vlak werden enkele selectieve maatregelen genomen naar werkloze jongeren. Al bleek het vooral voortborduren op oude recepten: de individuele beroepsopleiding in de onderneming en de RSZ-doelgroepenvermindering vooral. En liet men tegelijk heel wat kansen liggen, niet in het minst ook door het aanhoudende gebakkelei tussen federale en regionale overheden. Hetgeen ook maakte dat het samenwerkingsakkoord over de begeleiding en opvolging van de langdurig werklozen, in het bijzonder voor een versnelde activering van jongeren, nog altijd niet uit de startblokken is kunnen komen.

Broodroof

Die terughoudendheid om bijkomende kansen te creëren voor werkloze jongeren, stond in ieder geval scherp in contrast met de daadkracht om de werkloze jongeren te broodroven. De wachttuitkeringen

werden omgevormd tot inschakelingsuitkeringen, met een langere wachttijd (van 9 naar 12 maand) en met een beperking in duur (tot 3 jaar). De verlenging van de wachttijd (vandaag beroepsinschakelingstijd genoemd) heeft inmiddels al lelijk huisgehouden. De beperking in duur zal zijn eerste slachtoffers vanaf 1 januari 2015 maken. Waaronder een deel van de jongeren die zwaar werden getroffen na het uitbreken van de financiële crisis in 2008 en nadien nooit aansluiting vonden op de arbeidsmarkt. Noteer de alarmkreet van de VDAB in een recent rapport over de jeugdwerkloosheid: 'de quasi onafgebroken groei van de zeer langdurige jeugdwerkloosheid stuurt de waarschuwing uit dat een groep minder kansrijke werkzoekenden permanent dreigt te verzeilen in de werkloosheid'.

Ik hoop dat het een aansporing kan zijn om niet langer met de handrem op de jeugdwerkloosheid te bestrijden, maar om met alle overheden samen een voluntaristisch beleid te ontwikkelen om perspectief te bieden aan de vele werkloze jongeren én al de jongeren die nog op de schoolbank zitten, maar binnenkort op de boulevard of broken dreams dreigen te belanden.

Het is de verdienste van Groen en Ecolo, dat ze met hun gemeenschappelijke Tandemplan een eerste voorzet hebben gegeven voor zo'n voluntaristisch beleid. Bedoeling is om naar het voorbeeld van de Franstalige non-profit te bevorderen dat ouderen deeltijds gaan/blijven werken, waardoor er plaats komt voor werkloze jongeren. En waarbij je de oudere werknemers dan inzet als mentor van jongeren.

De prijs van het langere werken

De eerste reacties van werkgeverszijde op dat tandemplan waren behoorlijk bot. Van het soort dat we gewend zijn wanneer we doorheen de monocultuur over het langere werken van ouderen enige aandacht voor jongeren durven vragen. Dan krijg je steevast om de oren geslingerd dat wij die arbeidsmarkt te veel

bekijken als communicerende vaten, waarbij wat je meer doet voor ouderen noodzakelijk ten koste gaat van jongeren. Dat een hoge werkgelegenheidsgraad voor ouderen perfect samen gaat met een hoge werkloosheidsgraad voor jongeren. En als men echt indruk wil maken, dan schernt men met de 'lump of labour fallacy'. Staat chique, niet? Het is wat eigen aan de debatcultuur tegenwoordig om eerst een karikatuur te maken van andermans standpunt, om vervolgens een kritiek van de karikatuur te maken. Ons heb je nooit horen beweren dat die arbeidsmarkt werkt als een stoelendans, waarbij elke stoel die wordt bezet door een oudere een plaats minder betekent voor een jongere. Maar met de slabakkende arbeidsmarkt en de gebroken dromen van almaar meer jongeren, is het goed ook tot het besef te komen dat het niet misstaat vandaag iets minder blind te geloven in de heilzame effecten van het langere werken van ouderen op jongeren. Wat dat betreft zitten we trouwens in goed gezelschap. Een van de belangrijkste Vlaamse stoottroepen voor het langere werken, het Steunpunt WSE (Steunpunt Werk en Sociale Economie), is het inmiddels zelf gaan erkennen. 'In het licht van de huidige conjunctuurverzwakking moeten we er bovendien rekening mee houden dat de hervormingen tijdelijk een negatief effect kunnen hebben op de tewerkstelling binnen de jongere leeftijdsgroepen', gaven ze toe in een recente arbeidsmarktflits. Laat ons dat probleem dus niet onder de mat vegen.

Curatieve jongerengarantie

En laat ons vooral samen zoeken op een gepast antwoord op het probleem. Hierbij een voorzet, in vier delen.

Eén, jongeren zullen eerst en meest de vruchten plukken van een **globaal herstel van de werkgelegenheid**. En dat vergt onder meer dat de loonlasten naar beneden gaan. Kritische succesfactor: dat de werkgevers eindelijk ook hun taboes laten vallen rond de tax shift, alias alternatieve financiering van de sociale zekerheid.

Twee, laat ons eindelijk het **alternerend leren en werken herwaarderen**. Met de nieuwe collectieve verplichting voor de privésector om leerwerkplaatsen te creëren ten belope van 1 procent van het totale personeelsbestand is een mooi kader gecreëerd om daar invulling aan te geven. Dat is uiteraard vooral werk voor Gewesten en Gemeenschappen, maar federaal moeten we nog altijd een volwaardig sokkelstatuut creëren, zoals het in het regeerakkoord staat. En met de RVA ook bekijken hoe we dit ook kunnen benutten voor jonge werklozen die niet meer op de schoolbanken zitten. Want zeker aan Vlaamse kant wordt het alternerend leren en werken vandaag nog altijd teveel eenzijdig bekeken als een vehikel voor slechts de leerplichtige jongeren.

Drie, laat ons in alle openheid bekijken hoe we **jong en oud kunnen matchen**. De tandemformule van Groen en Ecolo is inspirerend. Maar er zijn er andere, zoals bijvoorbeeld de Deense format van jobrotatie bv. (oudere werknemers volgen langere tijd opleiding en jongeren nemen hun plaats in om zo werkervaring op te doen).

En **vier**, laat ons zeker ook **inhoud geven aan de brandnieuwe Europese aanbeveling over de youth guarantee**: het recht voor elke werkloze jongere op een werkervaring of opleiding. Brussel en Henegouwen krijgen, met hun jeugdwerkloosheid boven de 25 procent, in de Europese ontwerp-begroting uitzicht op extra middelen om daar werk van te maken. Maar het zou een globaal project voor België moeten worden. En niet enkel preventief, voor de kortdurig werkloze jongeren, zoals Europa voorhoudt. Maar net zo goed curatief, voor de langdurig werkloze schoolverlaters die vanaf 1 januari 2015 hun inschakelingsuitkering dreigen te verliezen (zie hoger). Laat ons dus tegen eind 2014 klaar staan met een hermetische benadering, dat elke jongere die zonder uitkering dreigt te vallen, het uitzicht krijgt op een volwaardige werk- of opleidingsaanbod, dat hem of haar vrijwaart van uitsluiting. Want het is insluiten dat we moeten doen.

Bio

Marc Leemans is voorzitter van het ACV.

VAN ECONOMISCHE NAAR SOCIALE MIGRATIE?

Yves Jorens

.....

De Europese migratie kent sinds het ontstaan van de Europese Unie verschillende gedaanten. Geconcipieerd als een economische migratie op zoek naar werk waarbij personen zich definitief gingen integreren in hun nieuwe land, ontwikkelde de pan-Europese arbeidsmarkt zich tot een Unie waarbij personen zich vaak enkel voor korte duur naar het buitenland begeven in het kader van de dienstverrichting door hun werkgever. Deze nieuwe vormen van migratie hebben echter ook geleid tot een zeker gevoel van onbehagen waarbij het spook van sociale dumping opdaagt. De laatste tijd doet zich echter ook nog een andere vorm van migratie voor, dewelke men eerder als sociale migratie dan als economische migratie kan omschrijven. Ook hier doet zich de noodzaak voor van een gezamenlijk Europees optreden dat oog heeft voor de handhaving van de bestaande voorschriften ! Zonder dit optreden loopt het Europese verhaal immers gevaar.

Vrij verkeer

Sinds het ontstaan van de Europese Unie werd de mogelijkheid voor werknemers om zich vrij te bewegen doorheen de Europese Unie op zoek naar werk als één van de fundamentele pijlers aanzien van de Europese Constructie. Het werd als een noodzakelijk bindelement beschouwd niet alleen om economische vooruitgang mogelijk te maken, maar ook om bij te dragen tot de realisatie van de grote vrede en sociale rechtvaardigheid. Hoewel Europeanen een stuk honkvaster zijn dan bv. Amerikanen, werden de voordelen ervan steeds geroemd en was iedereen het erover eens dat dit vrij verkeer één van de grootste en meest zichtbare realisaties was van de Europese Unie. Het droeg bij tot de economische groei in Europa.

Het beeld van de economische migratie veranderde echter doorheen de tijden. Waar 50 jaar geleden het typebeeld van een migrant een Italiaanse mijnwerker was die zich met zijn familie hier definitief kwam vestigen en dus integreren, is de migrerende persoon van vandaag eerder iemand die kortstondig werkzaamheden gaat verrichten in een ander land om zich nadien terug te begeven naar zijn geboorteland. De Italiaanse mijnwerker werd de Poolse loodgieter, maar hiermee ontstond ook een ander geluid. Migratie via kortstondige tewerkstelling in het buitenland in opdracht van een werkgever werd met argusogen gevolgd. Ondanks dat het vrij verkeer van dienstverrichting ook één van de fundamentele pijlers is van de Europese Unie, werd dit geenszins meer gezien als een economisch wondermiddel maar eerder als een sociaal kerkhof. Het door het hoogste Europese rechtscollege geponeerde standpunt dat gedetacheerde werknemers zich in een andere positie bevinden dan lokale werknemers en dat een volledige

gelijkschakeling van deze werknemers met lokale werknemers door toepassing van alle lokale sociaal-rechtelijke bepalingen net een inbreuk zou betekenen op deze economische vrijheid, leidde tot veel onbegrip. De reacties op het aanvaarden van de 'Bolkestein -Frankenstein-' richtlijn en op de toetreding van de nieuwe Lid-Staten (met de bekende voordeur- en achterdeur problematiek waarbij men beperkingen op het vrij verkeer van werknemers probeerde te omzeilen via het vrij verkeer van dienstverrichting) waren hier symbool van. Toen dit rechtscollege nadien nog eens duidelijk maakte dat ook collectieve actie via bv. staking om betere sociaalrechtelijke bescherming af te dwingen voor deze werknemers -of is het om de eigen werknemers te beschermen? -afgewogen diende te worden tegen dit vrij verkeer van dienstverrichting, groeide het onbehagen.

Het spook van sociale dumping -althoewel dit veelal verkeerd werd begrepen- waadde overal rond en het idee ontstond dat de rechten van deze werknemers die tijdelijk in het buitenland worden tewerkgesteld, worden opgeofferd op het altaar van het vrij verkeer van dienstverrichting. Fundamentele vrijheden en bouwstenen van de Europese unie worden hierdoor in een negatief daglicht gesteld. Nochtans moet men hierbij opletten dat men het kind met het badwater niet wegsnijmt. Het vrij verkeer van dienstverrichting draagt op een grote wijze bij tot de economische vooruitgang en heeft een kader ingesteld dat een minimale garantie moet bieden aan sociale bescherming voor deze werknemers. Veel realistischer dan het uitgangspunt van het Hof van Justitie te betwisten en dus deze vrijheden misschien te beroven van hun inhoud, is het in te zetten op een betere naleving van dit kader en de geëigende controlemechanismen uit te bouwen zowel op nationaal als op Europees

niveau. Controle op de naleving van en handhaving van deze voorschriften vormen de achillespees van een mogelijk succesverhaal van de Europese Unie.

Hiermee is niet gesteld dat we de meer traditionele vormen van migratie zoals we die kenden uit het verleden, vandaag de dag niet meer zouden kennen. De economische crisis en de hoge werkloosheidscijfers in bepaalde landen zoals bv. Spanje, hebben er toe geleid dat meer en meer jongeren uit deze landen naar onze landen migreren op zoek naar werk. Op dezelfde wijze zal men ook een antwoord dienen te zoeken op de vraag naar het al dan niet bestaan van de noodzaak om –en dan in het bijzonder niet-hoog gekwalificeerde- werknemers uit derde landen aan te trekken als antwoord op demografische evoluties en om onze sociale bescherming te kunnen financieren.

Sociaal toerisme

Maar er doet zich de laatste tijd mede als gevolg van de economische crisis, een nieuw fenomeen voor! Mensen migreren niet zozeer meer op zoek naar werk, maar op zoek naar hogere uitkeringen. De grote verschillen in hoogte van (minimum) uitkeringen werkt aanlokkelijk en doet mensen op zoek gaan naar en migreren met het oog op een verbetering van hun socialezekerheidspositie. Men heeft het hier niet onmiddellijk over sociale dumping maar wel over sociaal toerisme. Sociaal toerisme draagt een negatieve connotatie met zich mee. Nochtans kunnen een toegelaten sociaal toerisme en niet toegelaten misbruik van of zelfs fraude door middel van de uitoefening van iemands fundamenteel

recht op vrij verkeer als communicerende vaten worden beschouwd waarbij de scheidingslijn flinterdun is.

Het valt hierbij op dat er geen echte data beschikbaar zijn die aantonen of er werkelijk sprake is van een gevaar van sociaal toerisme. Maar dat mag geen reden zijn om dit fenomeen te negeren. Er is niet alleen de mogelijke publieke perceptie maar ook nationale beleidsmakers nemen wetgevende initiatieven om dit mogelijk misbruik te bestrijden. Dit is echter een moeilijke opgave want vanuit de fundamentele Europese gedachte dat eenieder het recht heeft zich vrij te bewegen binnen de Europese Unie, ongeacht de redenen hiervoor, of het nu om economische motieven gaat of om sociale motieven of dat men misschien gewoon op zoek gaat naar verdere zelfvoldoening, is het principieel onmogelijk om te stellen dat een EU-burger een recht misbruikt of zo een misbruik creëert, wanneer dit recht überhaupt geen wel gedefinieerde doelstelling heeft.

Ook hier is dus nood aan Europees overleg, want anders doet zich het gevaar voor dat de Europese migratie als de zo geloofde pijler van de Europese structuur, net het vertrouwen in het Europees verhaal in gevaar brengt!

Bio

Yves Jorens is verbonden als professor Europees sociaal recht aan de vakgroep sociaal recht van de Universiteit Gent. Hij is tevens directeur van IRIS, het International Research Institute on Social Fraud.